

МАТЕРИЯЛИ ==

ЗА

== ИЗУЧВАНЕ ГЕОГРАФИЯТА

НА

Македония.

II.

◉ ◉ ◉ ◉ Струмишка каза.

СОФИЯ

Печатница „Воененъ Журналъ“
1908.

Материали по географията на Македония.

Струмишка каза.

Границитѣ и общия видъ на каазата. — Струмишката каза отъ изтокъ граничи съ Петричката, отъ югъ юго-изтокъ и западъ съ Дойранската, отъ сѣверъ и сѣверо-изтокъ — съ Малешката и отъ сѣверо-западъ съ Радовишката кааза. Общия видъ на казата е равнище, заобиколено съ планини: отъ изтокъ и сѣверъ съ планината „Огражденъ“, отъ сѣверо-западъ съ клоноветѣ на „Плачковица“ планина, отъ югъ и юго-изтокъ — съ планината „Бѣласица“ и отъ юго-западъ — съ „Еленица“ планина. Благодарение на тѣзи планини, които опасватъ Струмишката каза и особено благодаренис на планината Огражденъ, която спира сѣверния вѣтръ, климата въ нея е умѣренъ и растатъ почти всички растения, присъщи на умѣрения климатъ. Срѣдната абсолютна височина на струмишкото поле е около 250 метра. По южнитѣ растения които растатъ, около Солунския заливъ, тукъ не вирѣятъ „защото планината Бѣласица“ спира южния топълъ вѣтръ. Отъ струмишко се изнася на вѣнъ главно жито, оризъ, афионъ, памукъ, едъръ и дребенъ добитѣкъ и разни овощия. Всичко почти се изнася за Солунъ. Тукъ сравнително съ другия добитѣкъ, най е развито свиневѣдството. На дали ще има друго мѣсто въ Македония, гдѣто да се развѣждатъ толкова свини. Жалното, обаче е това, че породата на свинетѣ още не е подобрѣна, както трѣбва. Струмишкитѣ свиневѣдци успѣшно би мигли да конкуриратъ на сръбскитѣ, ако властѣта обърнешѣ внимание на този клонъ, отъ селското стопанство въ казата. При сегашнитѣ условия сравнително съ другия добитѣкъ, свинитѣ много малко или почти никакъ не се изнасятъ на вѣнъ. Месото имъ се консомира отъ мѣстното на-

селение. Отъ 1-и юний до м. септемврий прѣзъ годината на струмишкия недѣленъ пазаръ се изнасятъ за проданъ по 20—30 свини, а прѣди и послѣ Рождество Христово числото на свинитѣ за проданъ се увеличава и достига до 100 глави и то почти всичкото се продава.

Земледѣлието тукъ е още първобитно. Нѣма никакви машини, макаръ да има видни земледѣлци. Полето се пой отъ една рѣка, наречена „Стара-рѣка“, въ която се вливатъ други малки рѣкички, носящи названието на селото прѣзъ което течатъ, а други пъкъ носятъ особенни названия. За тѣзи рѣчици ще споменемъ на мѣстото имъ, когато при описанието ни се изпрѣчи такъва една. „Стара-рѣка“ води началото си отъ Радовишко и иде отъ Струмишко отъ сѣверо-западъ, минава срѣдъ полето, дѣто кара двѣ фабрики за брашно — едната при с. Градошорци, а другата при с. Василево; пой пространнитѣ полета посѣни съ оризъ, влива се въ Моноспитския гьолъ и отъ тамъ се промъква прѣзъ прохода между планинитѣ „Огражденъ“ и „Бѣласица“ въ Петричката каза и се влива въ р. Струма. Тази рѣка нито въ срѣдното, нито въ долното си течение въ Струмишко не се именува рѣка Струма, както нѣкои твърдятъ това. За тази рѣка, при описването на всѣко едно полско село, ще споменемъ прѣзъ кждѣ минава. Произвежданиятъ тукъ оризъ по качеството си е много добъръ. Винарството е много слабо, а копринарството отъ година на година захвща да се съживѣва и е доста напрѣднало.

1) *Основание на града Струмица.* — Струмица, както свидѣтелствува старото му название — Тивериополъ, е основанъ отъ римския императоръ Тиверий, който царувалъ отъ 17—34 години слѣдъ Рождество Христово е далъ на града името си Тивериополъ или градъ на Тиверия. Сегашното название на града — Струмица — е дадено отъ славянитѣ, които завладѣли тѣзи страни. Това наименоване човѣкъ не може да си обясни иначе, освѣнъ съ прѣдположението, че Струмица, като е разположена на стрѣмнини, взела е отъ тѣхъ и названието си — Струмица. Този градъ въ старо врѣме билъ укрѣпенъ, нѣщо, което се потвърждава отъ сѣществующитѣ развалини, които населението нарича „Цареви-кули“. А вънъ отъ града, на дѣсно къмъ с. Баница, се намира единъ издигнатъ камѣкъ като надгробенъ паметникъ. За този паметникъ народното прѣдание твърди, че тамъ билъ гроба на

дъщерята на императора Тиверия. Сжествуващите въ полето гробища, отъ дѣсна страна на пътя за с. Добрейци, свидѣлствуватъ за кръвопролитните войни, които ставали тукъ и за стратегическото значение на града въ старо и сегашно врѣме.

Градътъ Струмица е разположенъ на стрѣмно мѣсто, въ подножието на нѣколко рида отъ „Бѣласица“ планина, между самата планина и нейния клонъ „Еленица“ планина. По устройството си, по тѣсните криви улици, Струмица е типиченъ турски градъ. Кжщитѣ сж натрупани амфитеатрално една върху друга и ношно врѣме, гледашъ отъ полето, има сжщия изгледъ, като горнята частъ на Солунъ, наречена „Чаушъ-манастиръ“, гледана нощѣмъ отъ морето.

Въ Струмица всѣки понедѣльникъ става голѣмъ пазаръ, гдѣто се стича народъ отъ Малешевско, Радовишко, Щипъ, Дойранъ, Тиквешъ, Богданци и пр. Околното население докарва на пазаря; жита, едъръ и дребенъ добитѣкъ, печени свине, лень, кересте и др.; а изнася — жито, оризъ, соль, и др. припаси. Отъ Радовишко донасятъ дърва за горене, а главно варъ и въглища, а изнасятъ манифактурни стоки и разни припаси. Щипъ внася въжа, които донася отъ Сърбия, спиртъ и шарлаанъ, а изнася: памукъ, вълна, козина и др. Дойранъ продава своята риба, а Тиквишъ и Богдановци — вино и ракия.

Гр. Струмица брой 1950 кжщи съ 9707 души население, отъ които 750 кжщи ся мухамедански съ 4003 души: 100 кжщи еврейски съ 698 души, а отъ останалитѣ 1070 кжщи сж български, 25 християнни цигани и 5 чисти гърци съ едно население отъ 5006 души. Отъ това българохристиянско население 632 кжщи има, които признаватъ вѣдомството на патриаршията и минаватъ за гърци, а 425 кжщи признаватъ вѣдомството на Българската Екзархия.

Мухамеданското население има 6 джамии и 7 текета, 2 медресета и 3 училища: двѣ първоначални — мъжко и женско и едно класно. Училищата имъ се посѣщаватъ отъ 200 ученици и ученички, обучавани отъ 11 учителски сили, отъ които 3 сж учителки. Мухамеданското население е най-богатото. То пригежава голѣми земи — чифлици и между него се срѣщатъ капиталисти, които не навикнали на търговия, държатъ капиталитѣ си въ застой. Отъ 5 години насамъ започнаха да се явяватъ измежду мухамеданитѣ дребни търговци съ тенденция да отнематъ търговията отъ другитѣ народности. Ако това се продължи, не е чудно турцитѣ да за-

грабятъ постепенно търговията въ ржцѣтъ си. Въ това отношение тѣ сж силно подпомагатъ отъ властитѣ.

Евреитѣ съставляватъ малка часть отъ населението на града, иматъ една хавра и едно първоначално училище, което се посѣщава отъ 25 ученика. Евреитѣ, както на всѣкадѣ, така и тукъ се занимаватъ изключително съ търговия.

Християнското население се дѣли на Патриаршисти и Екзархисти. Патриаршиститѣ по плѣтъ и кръвъ сж чисти българи, съ изключение на 7 кжщи, надошли власи, които минаватъ за чисти гърци. Патриаршиститѣ, или както ги наричаме — гъркоманитѣ, иматъ една великолѣпна църква, която послѣ пожара, въ 1869 год., е възобновена, и едно параклисче, което се отваря само на 1-и юлий; четире училища: двѣ първоначални — мъжко и женско и двѣ класни. Обучението ръководятъ 8 учители и 4 учителки. Училищата имъ се посѣщаватъ отъ 400 ученици и ученички. Тѣ се помѣщаватъ въ двѣ не твърдѣ удобни здания. Мъжкото училище се помѣщава въ бившата църква „Св. Константинъ“, която слѣдъ пожара не възобновиха, а обърнаха въ училище, а дѣвическото — въ особена сграда, въ съседство съ мъжкото училище. Патриаршиститѣ, макаръ и да разполагатъ съ богати приходи, понеже въ тѣхнитѣ ржцѣ се намиратъ всичкитѣ вакъвски здания, учителитѣ имъ пакъ се поддържатъ отъ вѣнъ — отъ гръцкото правителство, което тази година особено харчи не само за учителитѣ, но и за поддържане на сѣмейства и ученици.

Слѣдъ пожара въ 1869 год. българитѣ искали да усвоятъ изгорѣлата църква „Св. Константинъ“ и да я поправятъ за себе си, но гъркоманитѣ възпрѣпятствували на това. И, като взели въ съображение, че ако и тази църква възобноватъ, то единъ день българитѣ ще изкажатъ за нея претенции и като се окажатъ въ града двѣ църкви, то едната може да прѣдадѣтъ на българитѣ, затова рѣшили града да остане съ една църква, а другата прѣобърнали въ училище и по тая именно причина и Струмица, макаръ да е голѣмъ градъ и населението му да не може да се побере въ една църква на Богомолене, останалъ е съ една църква.

Българо-екзархиститѣ иматъ 4 училища, отъ които едното училищно здание е собствено, което наскоро е купено, а другитѣ двѣ сж подъ наемъ. Екзархийскитѣ училища въ всѣко отношение стоятъ по-добрѣ, сравнително съ ония на другитѣ.

народности въ града. Тѣ сж 3 първоначални и едно III-о класно смѣсено училище, съ 14 учителски сили: 7 учители и 7 учителки. Училищата се посѣщаватъ отъ 380 ученици и ученички. Българо-екзархийститѣ сж лишени отъ църква, а се черкуватъ въ единъ наеменъ параклисъ, който е отворенъ на 18-и януарий 1892 година.

Въ града има 486 дюкяна, отъ които 31 сж кафенета и 5 фабрики за шарлаанъ. Отъ една година насамъ главната чаршия се поправя, като се постила съ камъни, а отъ двѣтѣ страни по единъ тѣсенъ тротоаръ. Градътъ е снабденъ съ добра, но недостатъчна за населението вода, затова лѣтно врѣме градинаритѣ много се измъчватъ за вода. До 1880 година, струмиджани сж много страдали за вода, защото въ града, като е построенъ на стръмнини, е било мжчно да се изкопаватъ кладенци, а чешми почти нѣмало. Единъ гръцки митрополитъ на име Агатангелъ, по произхождение влахъ, като не можалъ да събере за себе си владичината отъ гражданитѣ, прѣдложилъ имъ да я събератъ и употребятъ за докарване вода въ града. Това прѣдложение се приело отъ гражданитѣ-първенци, които събрали владичината и заедно съ други помощи, докарали вода и направили много чешми въ града. Тази вода сега се казва „владикова вода“. Жално е, че този владика, който ималъ грамадно богатство, не оставилъ никакъвъ приходъ за поддържане на водата, която носи името му. За нейното поддържане съ мъки си служатъ отъ таксата на ония лица, които иматъ въ домътъ си чешма и отъ разхвърления налогъ на ония махали, въ които има построени чешми.

Струмица въ административно отношение спада въ Солунски вилаетъ и е сѣдалище на каймакаминъ. Тя е сѣдалище и на Струмишката епархия, която е много разпрѣсната и се състои отъ Струмишката, Радовишката, Тиквешката, Малешката (бившата едноименна нахия), частъ отъ Дойранската, Гевгелийската и Прилѣпската каза. Селата отъ Прилѣпската каза, които сж на брой 12, заематъ оная мѣстность, която се нарича „Морихово“, гръцкия митрополитъ Каленикъ, който въ 1892 год. напусналъ Струмишката епархия, оставилъ да управлява Пелагонийския гръцки митрополитъ. Така сжщо и българския Струмишки митрополитъ, както заварилъ тѣзи села, така ги оставилъ и той на своя събратъ Плагонийски български митрополитъ.

Икономическото положение на града и казата не е лошо. Плодородната земя, която селянитѣ въ казата обработватъ, търговията, която върши града, не оставатъ населението да търси хлѣбъ по чужбина,

2) Първото село на ю.-и. отъ Струмица е с. *Куклишъ*, $\frac{3}{4}$ часа далечъ отъ града. Селото брои 128 кжщи съ 756 души население. Пжтя до това село е добъръ и лѣтно врѣме проходимъ съ кола, но зимно врѣме това е невъзможно, защото на срѣдъ пжтя, между турскитѣ гробища става много кално и прѣди да пристигне човѣкъ до селото, ще срѣщне р. Тракаия, която извира отъ Радовишкитѣ планини, минава прѣзъ пл. Бѣласица и се влива въ Стара-рѣка. Тази рѣка въ най-голѣма суша прѣсхва при селото, но поройнитѣ дъждове я правятъ много буйна и опасна; разваля ниви, ливади и пр. Селото е разположено при политѣ на пл. Бѣласица. Населението е чисто бѣлгарско и признава своето духовно началство — Бѣлгарската Екзархия. Това село си имаше добра църква съградена въ 1862 год. и основно училище, отворено въ 1856 год. Какта въ училището, тѣй и въ църквата до 1891 год. е владѣлъ грѣцки езикъ, а отъ тогава насамъ — славянски и бѣлгарски. На 2 февруарий 1905 год., поради аферата подигната отъ възстаницитѣ, турския аскеръ подпали и изгори повече отъ 60 кжщи. Фанатизмътъ обаче се прострѣлъ до училището и до църквата — послѣдната, като счупили съ секира вратигѣ, запалили я и изгорѣла. Благодарение на щедритѣ помощи отъ населението, църквата слѣдъ 4 м. изново се поправи, но дълго врѣме ще трѣбва да мине, за да се украси така, както бѣ по-напрѣдъ. Отъ това село най-рано се изнасятъ съ товари череши, които се носятъ въ Солунъ, Щипъ, Велесъ, Кукушъ и др. градове.

3) С. *Свидовица*. — Названието на това село е изопачено отъ отдавнашни врѣмена, както и сега нѣкои старци го произнасятъ *Вси-довица*, или на мѣстното нарѣчие „Сите вдовици“. Това название иде да потвърди прѣданието, което се е запазило до днесъ, че това село е било чисто християнско, но въ ония тъмни врѣмена всичкитѣ мъже биле погубени, а женитѣ всичкитѣ останали вдовици, отъ което нѣщо получило названието си и самото село. Подлиността на това прѣдание се потвърдява и отъ останалиѣ развалени много църкви, които сж били въ това село. Сега селото брои 213

кжщи съ 1025 души население, чисто мухамеданско и се намира на 2 ч. разстояние отъ града. То се намира на ю.-и. отъ града и е разположено при полита на пл. Бѣласица. Населението се занимава съ земледѣлие, скотовѣдство и градинарство. Въ това село най-много се произвежда зеле и празъ. Въ селото има основно училище, което се посѣщава отъ 18 ученика; има и една джамия. Пѣтя отъ село Куклишъ до до с. Свидовица лѣтно врѣме е проходимъ съ кола, но зимно врѣме е мѣчно, понеже на много мѣста се разкалва и има много ями пълни съ калъ.

Прѣди да стигне пѣтника до селото, между него и с. Куклишъ, трѣбва да помине р. Сарпъ-дереси, която изтича отъ пл. Бѣласица и се влива въ Стара-рѣка. Както свидѣтельствува самото название на тази рѣка, тя при приидването си е много буйна и влече голѣми камъни, но е суходолица. Свидовчани съблюдаютъ нѣкои праздници, а именно: Св. Апостолъ Вартоломей — 11 юний, 25 мартъ — Благовѣщание, 9 мартъ — Св. Четиридесетъ мжченици, 23 априлъ — Свети Великомученикъ Георги и три велики четвъртъка. Съблюдаването на тѣзи праздници се състои въ това, че селянитѣ въ тѣзи дни не хващатъ никаква работа. На 9 мартъ, въ честь на Св. Четиридесетъ-мжченици, населението излазя вѣнъ отъ селото, облѣчено въ празднични дрѣхи, и главата на едно сѣмейство съ всички домашни, роднини и съсѣди ядатъ, пиятъ, гърмятъ съ пушки и се веселятъ. Ако пѣкъ въ селото има млада невѣста, тя обязательно трѣбва да се прѣмени въ невѣстинскитѣ си дрѣхи, и придружена отъ роднини и приятелки, излазя отъ селото и отива на водата, наречена „Къркларъ-сую“, мѣсто, гдѣто била построена църквата въ паметъ на Св. Четиридесетъ-мжченици, отъ която и до днесъ има развалини. Младата невѣста, като пристигне на водата, омива лицето, ржцѣтъ и нозѣтъ си и си отива, безъ да се обръща назадъ. Съ това дѣйствиe тѣ съединяватъ мисълта и вѣрването: злото да се махне отпрѣде ѝ и да не може да я постигне. На велики четвъртъкъ вапсуватъ за дѣцата си червени яйца и отъ тѣхъ задържатъ нѣколко, за да се намиратъ за прѣзъ годината, та, като завали градушка, турятъ на покрива си една перустия и едно червено яйце, за да прѣстане градушката.

Въ Струмишко и християнитѣ държатъ червени яйца за сжщата цѣль, но само съ тази разлика, че тѣ ги хвърлятъ

на двора и върватъ, че отъ това градушката ще прѣстане да вали.

4) С. Банско е разположено въ политѣ на пл. Бѣла-сина. 2½ ч. на ю.-и. отъ града. Названието на това село е дадено отъ минералната баня, която се намира при него и водата на която е лѣковита, особено за ревматизма. Самата баня е вънъ отъ селото и се дава подъ наемъ, както и градската баня, въ полза на „меарифа“ (просвѣщението).

Банята е на много красиво мѣсто, но при нея нѣма никакви удобства за посѣтителитѣ, даже нѣма достатъчностии. Отъ м. май до октомврий, постоянно се намиратъ посѣтители, но отъ далечни мѣста единъ пѣтъ като дойде човѣкъ, втори пѣтъ не смислюва да направи това, защото въ третѣ стаи, които се намиратъ при банята и единъ салонъ, не могатъ да се побератъ посѣтителитѣ. Освѣнъ това липсва всѣкаква провизия, така щото, ако единъ човѣкъ отиде на банята, трѣбва да остави другъ въ града, отъ кадѣто всѣки денъ да му изпраща провизия, иначе той е осъденъ да гладува. При една добра наредба, при добри удобства, тази баня би докарала много приходи и би привлекла много посѣтители.

Село Банско брои всичко 130 кжци съ едно население отъ 713 души; отъ които: 87 кжци турски съ 442 души население; 25 кжци турски цигани съ 196 души, и 18 кжци български съ 75 души население. Послѣднитѣ съставляватъ меншество, затова нѣматъ нито училище, нито църква. Тѣ сж подъ вѣдомството на Българската Екзархия. Мухамеданското население има двѣ джамии и едно първоначално училище, което се посѣщава отъ 15 ученика. Пѣтя отъ с. Свидовица до с. Банско лѣтно врѣме е проходимъ съ кола, а зимно — непроходимъ. Впрочемъ лѣтно врѣме на банята, вмѣсто този пѣтъ, пѣтницитѣ прѣдпочитатъ онзи прѣзъ полето, който минава подъ селата Съчево и Моноспитово направо за банята, защото първия пѣтъ е каменистъ и много тресе колата. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Тукъ на изобилната вода, която тече прѣзъ селото, сж построени 15 машини за чистене оризъ и толкова воденици за мелене брашно. Както първитѣ така и другитѣ сж първобитни. С. Банско въ старо врѣме било най-голѣмото село въ казата и прочуто по своя голѣмъ панаиръ, но сега е въ незавидно положение. Отъ двѣ години насамъ съ висо-

чайши указъ този прочутъ панаиръ е възобновенъ и става въ мѣсець октомврий отъ 14 до 19 число, но далечъ е отъ да постигне старото си величие и да стане центъръ на жива търговия. Въ старо врѣме въ това село имало манастиръ и двѣ църкви, развалинитѣ на които и днесъ сѣществуватъ. Отъ горѣ селото е имало крѣпость, развалини отъ която се намиратъ на единъ върхъ на пл. Бѣласица, и тази мѣстность носи названието „Калеери“ — мѣсто на крѣпостта. Отъ с. Банско, по причина на горѣщитѣ води съ които поятъ градинитѣ, най-рано излазя зеленчукъ и други разстения. Близо до банята на мѣстото на стария манастиръ се намира едно голѣмо прочуто теке, гдѣто стои гроба на св. Хараламби. Казваме, че това теке е голѣмо и прочуто, понеже то е единственното въ казата. Населението питае особно уважение къмъ този гробъ и на християнското население се позволява да види гроба и да се поклони. Текето, въ което нѣма много дервиши, се слави съ своето гостоприемство. Бѣше прѣкрасенъ лѣтенъ день, когато посѣтихъ текето. Тукъ началника ме посрѣщна много любезно и има добрината да ми покаже светията и всичкитѣ знаменитости. Послѣднитѣ, обаче, никакъ не привличатъ вниманието на посѣтителя, защото нѣма нищо особено да се види. Мѣстността, гдѣто е построено текето, е чудна по своята красота. Отъ града до с. Банско почти най-голѣмия върхъ на пл. Бѣласица гордо се издига надъ текето. Отъ всѣкъждѣ гористи мѣста, високи дървета, тукъ-тамъ между тѣхъ има градини, засѣяни съ тютюнъ, фасулъ, жито, зеленчукъ, тукъ-тамъ лозя и пр. Текето има голѣмо влияние въ околността. Мухамеданитѣ, принадлежащи къмъ текето, сѣ отъ сектата „Бегъ-Таши“ и единъ или два пѣти въ годината отиватъ на поклонение и носятъ подаръци на братството. Текето притежава грамадни гористи земи, развъжда едъръ и дребенъ добитѣкъ.

5) С. *Аброво* е разположено въ политѣ на пл. Бѣласица, 3 часа на ю.-и. отъ града; брой 127 кжци съ 519 души население, отъ които 52 турски съ 185 души, население и 75 кжци християнски съ 329 души българо-патриаршисти. Пѣтя до това село лѣтѣ е проходимъ съ кола, а зимѣ се минава лесно съ конь. Християнското население има добра църква, съградена въ 1865 година и близо до нея първоначално училище. Въ църквата и училището до днесъ владѣе грѣцки езикъ, защото населението е подъ вѣдомството

на Патриаршията. Тази година населението отъ това село подаде до мѣстната властъ заявление, съ което се отказваше отъ Патриаршията и признаваше родното си духовно начальство — Бѣлг. Екзархия, но властѣта отказа да приеме предложението имъ и почти насила го застави изново да прѣмине подъ вѣдомството на Патриаршията, въ което и успѣ. Муха-меданитѣ иматъ една джамия и едно училище, което се помещава отъ 12 ученика. Поминѣка на населението е земе-дѣлие и скотовѣдство. Има 4 машини за чистене оризъ и толкова машини за брашно. Близо до селото, задъ върха на пл. Бѣласица, има една малка разнинка, която носи названието „Момина-планина“. Народа вѣрва, че на това мѣсто играятъ самодиви. Има развалини отъ стари крѣпости и много кестениви дървета, които даватъ изобилно плодъ. Християнското население има обичай да коли курбанъ.

6) *С. Кулешино* е най-важното грѣцко село въ цѣлата Струмишка Епархия. Тукъ най-напрѣдъ се отворило грѣцко училище. Селянитѣ говорятъ чисто бѣлгарски, но отъ нѣкое врѣме насамъ се вижда напрѣдѣкъ на грѣцкия езикъ, защото мнозина селски младежи знаятъ вече говоримия и писмения грѣцки езикъ. Прѣзъ селото тече една рѣчица, която се нарича „Дарвица“ и се влива въ Стара-рѣка. Селото е разположено при политѣ на пл. Бѣласица, $3\frac{1}{2}$ ч. на ю.-и. отъ града и брои 71 кжщи съ 658 души население: отъ които 65 кжщи грѣцки, съ 628 души население и 6 кжщи съ 30 души население бѣлгаро-протестинти. Пжтя до това село отъ с. Габрово е такъвъ, какъвто е онзи отъ с. Банско до село Габрово. Населението е чисто християнско и признава вѣдомството на Грѣцката Патриаршия. Има добра църква съградена въ 1840 год. Едноврѣменно съ църквата селянитѣ си съградили и училище, въ което сега обучението се ръководи отъ единъ учителъ и една учителка. А цѣлата Струмишка каза отъ грѣцкитѣ училища само това издържа изпитъ въ края на учебната година. Населението е ревностно къмъ църквата и училището и е по-събудено въ сравнение съ другитѣ селяни. Кулешани се славатъ съ своя инатъ. Разказватъ ми, че прѣди нѣколко години двама селяни се скарали за едно кестеново дърво, подигнали процесъ и на двѣтѣ страни като излѣзълъ процеса 100 л. т., послѣ прѣкратилиа процеса и не се примирили. Поминѣка на населението еземледѣлие и скотовѣдство; ориза на това село е прочутъ по доброто си качество. Има

машини за чистене на оризъ и мелници за мелене брашно. Кестеновите плодови дървета гукъ сж въ изобилие. Селото се слави съ чистъ въздухъ и добра вода. Населението има обичай да коли курбанъ.

7) *С. Борисово* е разположено при политъ на пл. Бѣласица, 4 ч. на ю.-и. отъ града; брой 135 кжци съ 699 души население; отъ които 115 кжци съ 579 души население турци и 20 кжци съ 120 души население турски-цигани. Населението има двѣ джамии и едно първоначално училище, което се посѣщава отъ 18 ученика. Поминъка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Това село носи името на славния български царъ Борисъ, което му било дадено, когато тѣзи мѣста биле подъ негово владение. Пжтя отъ послѣдното село е проходимъ съ кола, а зимно врѣме удобенъ за конь.

8) *С. Макриево* е при политъ на пл. Бѣласица, 4 1/2 часа на ю.-и. отъ града; брой 266 кжци съ 1308 души население; отъ които 140 кжци съ 601 души мухамеданско население и 126 кжци съ 707 души християнско население. Първите иматъ една джамия и едно първоначално училище, което се посѣщава отъ 39 ученика. Християнското население, което признава вѣдомството на патриаршията, има съградена една църква прѣзъ 1874 год. и едно първоначално училище. Въ църквата и училището господствува гръцки езикъ. Има развалини отъ двѣ стари църкви. Отъ Струмица до това село, собствено и вънъ отъ него на 1/4 часъ разстояние, до моста, който е на „Стара-рѣка“, пжтя почти е еднакъвъ — лѣтъ проходимъ съ кола, а зимъ удобенъ да се минава съ конь. Този пжтъ много лесно би могаль да се направи, ако имаше желание у правителството, защото изобилнитѣ камъне, твърдата почва, всичко това иде на помощъ да се направи евтино и добро шосе. Когато зимно врѣме е много разкалено по другитѣ пжтыща, пжтниците и пазарджитѣ, които посѣщаватъ пазаря въ Ново-село, прѣдпочитатъ този пжтъ, който се нарича „подгорски“. Прѣди 12 години, при развалинитѣ на една отъ църквитѣ, като копаели, намѣрили една голѣма плоча съ старославянски надписъ. Тази плоча турили на рѣка гъркоманитѣ отъ града и по единъ ужъ ученолюбивъ прѣдлогъ, дигналия и я хвърлили въ единъ трапъ, но по върното е, че сж я унищожили. Поминъка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Населението на 8-и ноемврий, Архангеловъ-

день, коли курбанъ. Надъ селото има развалини отъ Самуиловитѣ крѣпости и пещери. Твърдятъ, че тукъ е станала голѣмата битка между Самуила и Василия българоубицеца. За тази битка историята разказва, че на 29-и юлий 1014 год, императоръ Василий нападналъ българската войска отъ тила съ голѣмъ викъ отъ височинитѣ на пл. Бѣласица, вслѣдствие на което българската войска напустнала позицитѣ си. Въ това врѣме Василий направилъ пристѣпи и скоро разрушилъ работитѣ на българитѣ; нахвърлилъ се на разпрѣснатата неприятелска войска и до 15,000 души хваналъ въ плѣнъ. Самуилъ съ голѣмъ трудъ се избавилъ. Той билъ спасенъ отъ сина си, който храбро очиствалъ пѣтя отъ нападающитѣ, и като го качилъ на коня си, отвелъ го въ Прилѣпъ. Василий заповѣдалъ да извадятъ очитѣ на всичкитѣ 15,000 български плѣнници, като оставилъ съ адска присмивка на всѣка стотица отъ слѣпитѣ водители съ по едно око и ги отправилъ на Самуила. Той неможалъ да понесе това зрѣлище и, като ги видѣлъ, падналъ на земята вкочаненъ. Като дошелъ въ себе си поискалъ студена вода и, щомъ пилъ, заболѣлъ отъ сърдце и слѣдъ два дни умрѣлъ.

9) *С. Мокрино* е разположено при политѣ на пл. Бѣласица, 5 ч. на юго-изтокъ отъ града; брой 106 кжши съ 563 души население, чисто християнско и признава вѣдомството на гръцката патриаршия. Населението си има една църква, съградена въ 1875 год., и едно училище, построено едновременно съ църквата. Въ църквата и училището царува гръцки езикъ. Отъ с. Макриево, като оставимъ пѣтя, който води къмъ Ново-село, чрѣзъ моста, това село остава надѣсно и отъ далечъ гледано, прѣдставя се, че е разположено въ дупка. Пѣтя отъ Макриево до Мокрено е сжщо такъвъ, какъвто до сега описахме. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Селянитѣ на това село сж заспали. Тукъ растатъ въ изобилие кестени. Това село е послѣдното на Струмишката каза отъ къмъ юго-изтокъ. Отъ него послѣ захваща Петричката кааза.

Всичкитѣ изброени до тукъ 8 села, които сж разположени при политѣ на пл. Бѣласица, носятъ едно общо название. Турцитѣ ги наричатъ „Подгоръ“, а християнитѣ — „Подгорията“, названия, които означаватъ едно и сжщо — подгорски села. Послѣднитѣ 5 села, освѣнъ че се занимаватъ съ земледѣлие и скотовѣдство, но сж и добри дърводѣлци и

изкарватъ добро кересте. Въ всичкитѣ тѣзи села водата е въ изобилие, затова изкарватъ добъръ оризъ, едъръ и дребенъ добитъкъ, който пасе по пл. Бѣласица. Икономически всичкитѣ тѣзи села сж поставени много добръ, защото почти всичкитѣ селяни, малко или много иматъ земя. Чифлици има, но тѣ сж незначителни и не могатъ да носятъ това название, понеже въ Струмишко, ако единъ човѣкъ има 20 дюлюма земя, която да обработватъ други, то това свое имане той нарича чифликъ, каквито се срѣщатъ въ подгорскитѣ села.

Отъ с. Макриево до Ново-село има $1\frac{1}{2}$ часъ разстояние, Стара рѣка, се минава по единъ дълъгъ дървенъ мостъ. Но когато придойде вода, то и по този мостъ мѣчно се минава, защото нивитѣ и ливадитѣ отъ двѣтѣ страни на моста се заливатъ отъ приижданието на рѣката. Отивайки за с. Ново-село отъ дѣсно на лѣво стрѣмно се издига пл. Бѣласица, политѣ на която тукъ приближаватъ Стара рѣка. Отъ срѣща единъ ридъ отъ пл. Огражденъ; сжщо тя се спуща стрѣмно до сжщата рѣка. Между тѣхъ се образува единъ малкъ проходъ, прѣзъ който се промѣква Стара рѣка и се влива въ р. Струма. Този проходъ се нарича Петрички. Широчината изпърво му е $1\frac{1}{2}$ часъ, а послѣ се стѣснява до $\frac{1}{2}$ часъ.

10) *С. Ново-село*, на 5 часа разстояние на изтокъ отъ града, е разположено на единъ ридъ отъ пл. Огражденъ, нарѣченъ „обрадово“. Брои 179 кжщи съ 893 души население. Това послѣдното е чисто християнско и признава вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. По направата на кжщитѣ, по правата и добра чаршия, то прѣдставлява малка паланка. Отъ нѣколко врѣме насамъ то е сѣдалище на мюдюринъ. Тукъ всѣки четвъртъкъ става прочутъ пазаръ, понеже това село се намира на границата между Петричката и Струмишката кази. Главната търговия е съ житни растения, едъръ добитъкъ, кестени, ябълки, които се доставятъ отъ Петричката каза; фасулъ, оризъ и др. Струмишкитѣ търговци всѣки пазаръ носятъ за проданъ разни манифактури издѣлия. Много малцина има отъ селото, които се занимаватъ съ тървия. Въ послѣдньо врѣме между селянитѣ сж се развили лѣнностъ и пиянството, които лошо влияятъ за икономическия напредѣкъ на селото. При голѣма трезвенностъ и сговорностъ на селянитѣ тѣ не биха допустнали вънкашни търговци да експлоатиратъ населението и селото щѣше до сега да бжде въ цвѣтуще състояние. Населението, което признава родното си ду-

ховно началство, има една голѣма и украсена църква, съградена въ 1842 год. и едно училище, построено въ 1850 год. Училищното здание не отговаря на назначението си. Врѣме е селянитѣ да се замислятъ и взематъ инициативата за построяване на едно добро училищно здание. Въ църквата служението се извършвало отъ съграждането ѝ и до днесъ на славянски езикъ. Изключение е ставало само когато е идвалъ гръцки митрополитъ. Въ такива случаи той е служилъ на гръцки езикъ, а мѣстнитѣ свѣщеници, съ служителитѣ му, на сланянски езикъ, Вънъ на клироситѣ, винаги се е пѣяло на славянски езикъ. Въ училището сж ставали опити за въвеждането на гръцки езикъ, но безуспѣшно. Отъ 1850 година, т. е. отъ отварянieto на училището, до 1890 година натиска за въвеждането на гръцки езикъ въ училището билъ силенъ; но гръцкитѣ митрополити, като видѣли постоянството и народното чувство на населението, биле принудени да измѣнятъ начина на своитѣ дѣйствия и прѣзъ учебната 1890 91 год. гръцкия митрополитъ убѣдилъ селянитѣ да приематъ изпратения отъ него учителъ да обучава дѣцата имъ на гръцки езикъ до обѣдъ, а послѣ обѣдъ да ги обучава на български, условия отъ самитѣ селяни учителъ. Отъ немай-къдѣ селянитѣ приели гръцкия учителъ, който се захваналъ за работа. Но и този опитъ на гръцкия митрополитъ неизлѣзалъ успѣшенъ, защото повечето отъ ученицитѣ прѣстанали да посѣщаватъ училището прѣдъ обѣдъ, обаче гръцкия учителъ постоянноувалъ въ работата си. Това раздвоено положение на училището, отъ което не може да се извлѣче никаква полза, продължавало се цѣли двѣ години. до като най-послѣ селянитѣ изпѣдили гръцкия учителъ и признали вѣдомството на Българската екзархия. Сега училището се посѣщава отъ 40—50 ученика, когато въ първитѣ години това число е било два пжти повече. Послѣдното ясно показва, че селянитѣ сж охладѣли къмъ просвѣщението, вслѣдствие лѣнността и пиянството имъ, което въ не далекко бждуще съвсѣмъ ще ги зароби. Новоселската църква, сравнително ония въ другитѣ села, има доста приходъ, но по причина на неуредици въ църковни настоятелства, той се губи и не хваща мѣсто. За доказателство служи туй, че прѣди нѣколко години отъ църковнитѣ приходи е построена една камбанария, която струва 150 л. т., поддържали сж винаги на свои срѣдства учителъ, комуто плащали отъ 18 до 20 л. т. годишно. По-миналата

година построиха една касапница, която имъ коштува 30 л. т., а щомъ дойде работата до училището — нѣма пари. Това нагледно показва, че оная жажда къмъ учение, съ която сж се отличавали новоселци, вече е угаснала, и тѣ сж станали хладнокръвни къмъ учебното дѣло.

Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Въ Ново-село е растялъ и добръ тютюнъ, но прѣчкитѣ на монополното управление и лошитѣ цѣни сж накарали населението да изостави обработването на този артикулъ. Прѣди 20 години тукъ е съградена една казарма.

11) *С. Барбарев* се намира въ пл. Огражденъ $5\frac{1}{2}$ ч. на изтокъ отъ града, а на $1\frac{1}{2}$ ч. отъ Ново-село; брой 109 кжщи съ 553 души население. Населението е чисто българско и признава родното си духовно началство Българската Екзархия. Въ гробищата има единъ параклисъ, въ който селянитѣ се черкуватъ. Параклиса е построенъ върху една канара, съ двѣтѣ си икони и малкото кандилце напомня древнитѣ катакомби. Населението отдавна е очаквало да му се извърши Божественна литургия. Прѣди нѣколко години това желание е било удовлетворено отъ митрополитъ Герасимъ и сж биле прѣхласнати отъ щастие да чуятъ на свой езикъ пламенната рѣчь на своя духовенъ пастиръ.

Ето що разказва единъ старъ селянинъ за освѣщаването на параклиса: „Кое врѣме е освѣтено непомнимъ, та да запишемъ деня на освѣщението му, а помнимъ само това, че владиката, който освѣти паракличето, се казваше Иеротей; старъ владика бѣше той. На всичко турско и каурско бѣше задалъ страхъ. Владиката тукъ си стоеше (посочи мѣстото), па ни посака столъ и единъ бакъръ вода. Послѣ той попрѣска параклисчето съ пѣяната вода — освѣти го“. Населението на това село е останало много надирѣ въ просвѣтително отношение и съ своята простота е станало пословично. Поминѣка на населението е изключително скотовѣдство; особено развѣждатъ кози. Земледѣлието е слабо.

12) *С. Сушица* взела наименованието си отъ рѣката, която тече прѣзъ селото и която прѣсѣхва („прѣсуша“). То се намира при политѣ на пл. Огражденъ, $3\frac{1}{2}$ ч. на изтокъ отъ града; брой всичко 204 кжщи; отъ които 162 кжщи съ 742 души население сж мохамедански; 12 кжщи съ 38 души турски цигани и 30 кжщи съ 156 души християни, българо-патриаршисти. Всичкото население на това село е 936 души.

Християнското население съставлява малка частъ. То нѣма нито църква, нито училище и признава вѣдомството на Гръцката Патриаршия. Християнитѣ отъ това село прѣди 7 години сж подавали заявление до правителството, че се отказватъ отъ патриаршията и минаватъ подъ вѣдомството на родното си началство—Българската Екзархия; но виднитѣ турци—първенци, заставили селянитѣ да не мѣняватъ вѣдомството на патриаршията. Отъ миналата година въ една частна кжща е отворено гръцко училище. Мохамеданското население има една джамия и едно първоначално училище, което се посѣщава отъ 30 ученика. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Тукъ между другитѣ произведения се ражда и добъръ тютюнъ.

13) *С. Шука* е разположено при политѣ на пл. Огражденъ и се намира на с.-и. отъ града; брой 60 кжщи съ 343 души население чисто мохамеданско. Прѣзъ селото тече една малка рѣка, която носи сжщото име—Шука. Тази рѣка кара двѣ воденици и раздѣля селото отъ едно друго село, което се нарича Иловица. Селото има една джамия и едно първоначално училище, което се посѣщава отъ 10 ученика. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство.

14) *С. Иловица*, разположено при политѣ на пл. Огражденъ; 3¹/₂ часа на с.-и. отъ града; брой 177 кжщи, отъ които 150 кжщи съ 774 души мохамеданско население и 27 кжщи съ 119 души християни-българи—всичко 893 души население. Християнското население, което признава духовното началство на Българската Екзархия, е лишено отъ църква и училище и живота му е много по-несносенъ отъ онзи на съселянитѣ му мохамедани. Послѣднитѣ иматъ една джамия и едно първоначално училище. Рѣката Шука, която раздѣля това село отъ с. Шука, както казахме по-горѣ, се влива въ Стара-рѣка и кара двѣ воденици, отъ които едната е приспособена за изкарване масло, което въ Струмица и казата повечето се добива отъ афионово сѣме. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Малцина се занимаватъ съ дърводѣлство.

15) *С. Дървоишъ* е при политѣ на пл. Огражденъ 3¹/₂ часа на с.-и. отъ града; брой 35 кжщи съ 203 души население българо-християни, които признаватъ родното си духовно вѣдомство на Българската Екзархия и нѣматъ нито молебенъ домъ, нито училище. Това село е чифликъ, но насе-

лението има собствени лозя и нивя. Миналата година притежателя продавалъ чифлика си и селянитъ изявили желание да го купатъ и били въ състояние да го откупятъ, като изпродадътъ частъ отъ едрия и дребния добитъкъ, но подъ натиска на незванни патриоти, които се бъркатъ тамъ гдѣто не трѣбва, продажбата е била осуетена. Продавача е билъ толкова добъръ, щото отстъпвалъ чифлика на селянитъ съ 100 л. т. по-долу отъ цѣната, която му давали вѣнкашни хора. Съсѣдното турско село Амзалия откупило половината отъ чифлика, и то най-потрѣбната частъ на селото, т. е. тамъ, гдѣто имъ сж построени кжщитъ и гдѣто пасе добитъка имъ. Амзалийчани сега правятъ неизброими пакости на дървошани. Послѣднитъ вече сж подигнали процесъ, съгласно закона, да отнематъ купената частъ отъ амзалийчани, като имъ броятъ стойността. Какъ ще се свърши този процесъ не е извѣстно, обаче, селянитъ ще излѣзнатъ отъ грамадни разноси и селото може да се разсипе. Това е заслугата на самозваннитъ патриоти, вмѣсто да пишатъ вежди вадятъ очи. Поминъка на населението е земледѣлие, скотовѣдство и дърводѣлие. Отъ пл. Огражденъ излазя добъръ дървенъ материялъ, като греди, дъски и др. Обаче, гористата мѣстность, която принадлежи на дървошани, въ настояще врѣме силно страда отъ амзалийчани, слѣдъ като сж станали стопани.

16) *С. Амзалия* е разположено при политъ на планината Огражденъ, 3 часа на с.-и. отъ града; брой 182 кжщи съ едно население отъ 1156 души чисто мухамеданско. Населението има една джамия и едно училище. Покрай това село минава пжтя за Малешево, за който пжтъ ще споменемъ по-надолу. Поминъка на населението е земледѣлие, скотовѣдство и дърводѣлство. Амзалийскитъ турци сж прочути въ Струмишката каза по своята дивотия и наклонность къмъ кражба. Въ казата или по пжтя, или въ Малешево, ако се откраднатъ добитъци, то другадъ не трѣбва да ги търсятъ, а въ Амзалия.

17) *С. Гечерлия* е разположено при политъ на планината Огражденъ, 3 часа на с.-и. отъ града; брой 97 кжщи съ едно население отъ 757 души чисто мухамеданско. Има си една джамия. Поминъка на населението е земледѣлие, скотовѣдство и дърводѣлие.

18) *С. Ени-махле*—*Новата махала* е разположено, както и по-горното село, на единъ паралелъ; брой 120 кжщи съ

630 души население чисто мухамеданско и има само една джамия. Напоследък за това село и за с. Гечерлия е отворено едно първоначално училище. Поминъка на населението е земледѣлие, скотовѣдство и дърводѣлие.

19) С. *Чанакли* е разположено въ политѣ на пл. Огражденъ, 3 часа на с.-и. отъ града; селото брои 89 кжци съ 551 души население чисто мохамеданско, което има само една джамия и което се поминува съ земледѣлие, скотовѣдство и дърводѣлие.

20) С. *Кадерли* е разположено при политѣ на пл. Огражденъ, 3½ часа на с.-и. отъ града; брои 12 кжци съ 69 души население тоже чисто мохамеданско, което има само една джамия. Поминъка на населението е земледѣлие, скотовѣдство и дърводѣлие.

21) С. *Юсекъ-махле* (*Високата махала*) е разположено на с.-и. и отъ града на 3¼ часа отъ послѣдния. То, както и горното село, е разположено въ политѣ на пл. Огражденъ; брои 40 кжци съ 204 души население чисто мохамеданско и има една джамия. Поминъка на населението е земледѣлие, скотовѣдство и дърводѣлие. Въ послѣднитѣ четири села има доста лозя, отъ които изкарватъ значителенъ приходъ.

22) С. *Кара-чали* (*Черенъ-трънъ*) е разположено сжщо при политѣ на пл. Огражденъ и се намира на такова направление и разстояние; брои 9 кжци съ 62 души население чисто мохамеданско и има една джамия. Поминъка на населението е земледѣлие, скотовѣдство и дърводѣлие.

23) *Раянци* е разположено при политѣ на пл. Огражденъ, 4 ч. на сѣв. отъ града; брои всичко 12 кжци съ 72 души население, отъ които 11 кжци съ 65 души население българо-християни и 1 кжца съ 7 души цигани-християни. Българското население признава вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. Това село е малкъ чифликъ, затова нѣма нито църква, нито училище. Поминъка на населението е главно земледѣлие и скотовѣдство. Прѣзъ селото тече р. Турия, притокъ на Стара-рѣка. Този притокъ понѣкога става доста буенъ и прави лакости.

24) С. *Нивичино* е сжщо така разположено, както и с. Раянци, само съ тази разлика, че то е 4½ часа далечъ отъ града; брои 34 кжци съ 204 души население чисто християнско. Това село е чифликъ и населението признава вѣдомството на Българската Екзархия. И въ това село, като

малко, нѣма нито църква, нито училище. Поминѣка на населението е скотовѣдство и земледѣлие. Прѣзъ това село има пѣтъ, който води за Малешево, но за него ще споменемъ на друго мѣсто.

25) *С. Сушево*. Като прѣминемъ отъ политѣ на план. Огражденъ, край границата на Струмишката каза, отъ оная на Радовишката, прѣзъ равно поле, отпрѣдѣ ни се изпрѣчва с. Сушево. То е разположено на с.-з. отъ града на 3 часа разстояние и то на равно поле, което съставлява с.-з. частъ на полето близо до Радовишката каза. Това село брои 62 кжщи съ 248 души население. Въ това село находящитѣ се прѣди врѣме християни миналата година се изселили и сега селото е чисто мухамеданско. Населението има една джамия и едно първоначално училище. Прѣзъ селото тече една малка рѣчица, която се нарича Сушица и се влива въ Стара-рѣка. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство

Прохода между планината Огражденъ и Еленица за въ Радовишката кааза е $1\frac{1}{2}$ часъ пространство, прѣзъ което протича Стара-рѣка и между който проходъ е разположено с. Сушево. Като се слиза отъ политѣ на план. Огражденъ къмъ с.-з. за пл. Еленица, минава се прѣзъ с. Сушево или же отгорѣ него. Слѣдъ прѣбродяването на Стара-рѣка, първото село, което се срѣща по политѣ на пл. Еленица, е село Владевци.

26) *С. Владевици* лежи на политѣ на пл. Еленица, $3\frac{1}{2}$ часа на с.-з. отъ града; брои 55 кжщи съ 262 души население чисто мухамеданско и има една малка джамия. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Това село граничи съ Радовишката каза, както и с. с. Сушево и Нивичино.

27) *С. Едрениково* е разположено на с.-з. отъ града на 3 часа разстояние отъ послѣдния. Това село е малкъ чифликъ и брои 8 кжщи съ 68 души население чисто християнско и признава вѣдомството на Българ. Екзархия. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Носятъ за проданъ въ Струмица вѣглища и дърва за горене.

28) *С. Седларци* е разположено на сѣщото направление и разстояние отъ града, съ малка разлика, както и с. Едрениково. Това село, както и първото, е чифликъ и брои 14 кжщи съ 91 души население чисто християнско и признава

вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. Поминѣка му е сѣщия, както на с. Едрениково

29) С. Велюса е разположено по ребрата на пл. Еленица, $2\frac{1}{2}$ часа далече отъ града; брой 168 кжши съ 944 души население. Населението е разпрѣделено така: 41 кжши съ 312 души мухамедани; 4 кжши съ 22 души турски цигани; 5 кжши съ 32 души бѣлгаро-патриаршисти и 113 кжши съ 625 души бѣлгари. Въ послѣднитѣ влизатъ 28 души протестанти. Турцитѣ иматъ една джамия и едно първоначално училище. Християнското население е раздѣлено на екзархисти и патриаршисти. Послѣднитѣ сѣ само на име, защото всички изпращатъ дѣцата си въ бѣлгарското училище и духовнитѣ имъ трѣби извършва енорийскитѣ свещеникѣ. Гръцката митрополия изпраща въ това село учителъ, но училището му не се посѣщава нито отъ единъ ученикъ, затова гръцкия учителъ е принуденъ да живѣе въ манастиря, за който ще споменемъ по-долу. Селото е построено на стрѣмно мѣсто, наичено съ хубави дървета. Прѣзъ това село има пѣтъ за Радовишко, който минава прѣзъ най-гѣстата частъ на пл. Еленица. Този пѣтъ е на тиквешани, които дохождатъ въ Струмица, като прѣнощуватъ въ с. с. Гарванъ, Конче или Трѣскавецъ. Пѣтя е проходимъ лѣтно врѣме съ кола, но зимно врѣме, на $\frac{1}{4}$ часъ отъ града има едно мѣсто, което се разкалва и прави пѣтя много неносенъ. Останалата частъ отъ пѣтя минава по пѣсѣчлива почва, като отъ дѣсна страна оставатъ с. с. Баница, Водоча. Слѣдъ прѣминаване на рѣката „Водочница“, повръща се на лѣво и се влиза въ селото. Отъ селото има твърдѣ трудно нагорище, по което съ голѣмъ трудъ се изкачватъ кола. По-нататѣкъ прѣзъ пл. Еленица, пѣтя е лоша конска пѣтека, отъ дѣсно на която зѣе страшна пропастъ. Като се помине опасния планински участѣкъ, слиза се на равнище и прѣзъ ливадитѣ на с. Варварица, подъ с. Долни-Липовикъ (Радовишко), захваща се равенъ пѣтъ по Лаковицата (Радовишка котловина). Селото Велюса има чистъ въздухъ и добра и изобилна вода. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Изобилната вода кара много воденици за мелене брашно. Отъ с. Велюса излизатъ най-много бадеми и грозде.

Въ с. Велюса има единъ манастиръ, „Рождение на Св. Богородица“, за който може да се споменатъ нѣколко думи. Манастиря е построенъ надъ селото на една висока скала.

Кога е построенъ този манастиръ, не се знае, но по характера на постройката може да се прѣдполага, че съграждането му се крие въ далечни врѣмена. Самото здание, т. е. манастирската църква, е голѣма, каквито обикновено биватъ старитѣ църкви, съ малъкъ олтаръ, а останалата частъ е съ двоетажна симетрия, прѣградена съ каменни дебелы стѣни. Както отъ вънъ, така и вътрѣ, на нѣкои мѣста изображения сж започнали да се разтурятъ. Манастирската църква отвредъ е заградена съ каменна стѣна, на източната частъ на която сж построени много стаи. Манастиря е притежание на Иверски въ Св. Гора манастиръ, така щото управлението на манастиря не зависи нито отъ мѣстния митрополитъ, нито отъ селото. Иверската обитель дава велюшкия манастиръ на единъ отъ подвѣдомственитѣ си монаси подъ наемъ за 5 години. Този монахъ, заедно съ единъ свой другаръ, управлява манастиря. Единия носи името игуменъ, а другия — манастирски свещеникъ. Така щото манастирското братство се състои отъ двѣ духовни лица. Когато селото бѣше подъ вѣдомството на патриаршията, тогава манастирската църква служеше на велюшани за молебень домъ и манастирския свещеникъ имъ свещенодѣйствуваше. Но сега велюшани сж лишени отъ молебень домъ.

Манастиря има недвижими имущества, като ниви, ливади, лозя, планини, едъръ и дребень добитъкъ. Отъ манастиря населението нѣма никаква полза и въобще за струмишко се счита мѣсто за увеселение, а на 8-и септемврий, храмови празникъ, се събиратъ мнозина посѣтители отъ града и околията само за увеселение, понеже въ врѣме на самата църковна служба, населението, което се е разположило въ безбройнитѣ стаи, яде пие и вика до небесата.

Стаитѣ сж направени съ частни пожертвувания, именно: нѣколко семейства отъ града направили една стая, до нея направили друга, а до тѣхъ направили нѣкое село и т. н., стаитѣ носятъ имената на строителитѣ и на 8-и септемврий никой нѣма право да влѣзе въ нѣкоя стая, ако само има единъ гостенинъ отъ селото, на което тя е притежание. Като се вземе прѣдъ видъ, че много семейства отъ града и почти всѣко село иматъ построени стаи, то ясно може да си съставимъ понятието за количеството на стаитѣ въ Велюшкия манастиръ. Отъ нѣколко години стаитѣ сж захванали да се срутватъ, защото строителитѣ имъ, като българи, не посѣ-

щаватъ вече въпросния манастиръ и стаитѣ не се поправятъ. Като гледа човѣкъ на стаитѣ, които биле направени въ не-отдавна врѣме, не може да не се удивлява на нѣкогашната благотворителностъ на българина. Манастиря прѣди врѣме е билъ притежание на селото. Гръцката митрополия, като видѣла, че манастиря има доста богатство, поискала да тури ржка на него. Селянитѣ дълго се съпротивлявали и най-послѣ, като почувствували своята слабостъ, прибѣгнали къмъ по-силния — подарили манастиря съ всичкото движимо и недвижимо имущество на Свето-Горския Иверски манастиръ. Манастиря е изгубилъ духовното си значение и сега е просто единъ чифликъ на Иверската обителъ.

30) *С. Водоча* е разположено на равнище до политѣ на пл. Еленица, 1 часъ на западъ отъ града; брой 15 кжши съ 80 души население чисто християнско. Това село, макаръ и малко, е играло важна роля въ българския църковенъ въпросъ. Когато въ Струмишко не позволявали да се служи въ църквитѣ на славянски езикъ и въ училищата да се прѣподава на български, с. Водоча е остоявало съ твърдостъ това право. То поддържало свѣщеника Тодоръ Жилковъ, който е билъ ржкоположенъ отъ Велешкия Бѣлг. митрополитъ Дамакинъ. Въ селото отворили училище, въ което се прѣподавало на български езикъ. Селянитѣ заедно съ свѣщеника си дълго врѣме водили борба съ Гръцката митрополия, която най-послѣ успѣла да изпрати свѣщеника Тодоръ на заточение въ Сърско и селянитѣ биле принудени да привиятъ вратъ. Въ първия народенъ опитъ и при издаване на нуфузъ-тескеретата населението на това село съ гордостъ настояло прѣдъ правителственитѣ чиновници изрично да пишатъ, че сж българи по народностъ. Населението признава вѣдомството на Бѣлг. Екзархия Поминъка му е земледѣлие и скотовѣдство. Прѣзъ селото тече р. Водочница, която се влива въ Старарѣка. Тази рѣка, която кара 6 воденици, по-горѣ отъ селото носи названието Бѣла-рѣка.

В. дочки манастиръ — на лѣва страна на р. Водочница, стърчатъ развалини отъ манастиря Св. Леонти. Този манастиръ съ много малки разноски, може да се поправи, защото всичкитѣ му стѣни сж запазени; достатъчно е да се поправи падналото кубе и вратитѣ, за да има селото една прѣкрасна църква. Кога е построенъ този манастиръ не се знае, обаче, отъ възпоменанията на народа, може да се заключи, че е отъ

древнитѣ врѣмена. Като вземемъ въ съображение, че стария градъ Струмица, билъ пострѣнъ $1\frac{1}{2}$ часъ на далечъ отъ това село, именно на мѣстността „Ращичъ“, близо до селото Баница; като си припомнимъ, че въ старо врѣме (както и лицата си вѣнъ отъ града, въ манастирь, то навѣрно ще се потвърди народното прѣдание за този манастирь: че въ старо врѣме билъ разсадникъ на просвѣщението и свѣтиня за поклонение. Казватъ, че този манастирь билъ сѣдалище на Св. Климента, Велички Епископъ. По тия врѣмена манастиря ималъ грамадни имущества: цѣлото село заедно съ планината и воденицитѣ му биле негово притежание; но отпослѣ турцитѣ развалили манастиря, разграбили имущества му и самото село прѣобърнали въ чифликъ.

31) С. *Баница* е разположено на равно мѣсто подъ пл. Еленица съ своя хѣлмъ нареченъ „Ращичъ“, на разстояние $1\frac{1}{2}$ часъ на з. отъ града; брой 50 кжци, отъ които 30 кжци съ 174 души турски цигани и 20 кжци съ 138 души християни, българи-патриаршисти. Послѣднитѣ сж цигани и признаватъ вѣдомството на Гръц. Патриаршия. Мухамеданитѣ си иматъ една малка джамия, а дѣцата си изпращатъ въ градскитѣ турски училища. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

Всичкитѣ изброени до тукъ села сж разположени по границата на Струмишкото поле въ политѣ на околнитѣ планини и по границитѣ на Радовишката и Петришката кази.

а) Села въ вжтрѣшността на пл. Бѣласица.

Селото *Три-води* разположено въ вжтрѣшността на пл. Бѣласица, 1 часъ на ю.-з. отъ с. Куклишъ, а 2 часа на ю. отъ града. Сега то е унищожено по слѣдующитѣ причини: Недозрѣлитѣ прѣзъ 1904 година, управители на македонския комитетъ запрѣщаваха на селянитѣ да работятъ на беговитѣ ангария, подъ сжщитѣ условия, както сж работили прѣди, Бега на въпросното село изгонилъ нѣкои селяни отъ чифлика си, а на останалитѣ било заповѣдано отъ комитета да напустнатъ селото и послѣдното биде изгорено. Селянитѣ се разпрѣснаха по другитѣ села пакъ у бегове, гдѣто сж поставени много по-лошо, отколкото бѣха въ с. Три-води. Тази неумѣстна и врѣдна намѣса на комитета въ икономическия

животъ на селянитѣ на много мѣста е имала твърдѣ печални резултати. Достатъчно ще е да споменемъ само Тиквешко, гдѣто съ подобни мѣрки комитета накара турскитѣ бегове и първенци да се заинтересуватъ повече и чрѣзъ нотариуса да заздравятъ за себе си и тѣзи мѣста, които тѣ по никакъвъ начинъ не можеха да усвоятъ, понеже нѣмаха владала. Сега, благодарение даденитѣ отъ селянитѣ сенети потвърдени отъ нотариуса, беговетѣ сж пълни стопани и лесно могатъ да се снабдятъ съ владала.

32) *С. Костурино* е разположено по едно малко плато, почти на водораздѣла на пл. Бѣласица на разстояние 3 часа на ю. отъ града, и на 2 часа отъ горѣописаното село Триводи. Прѣзъ това село минава пѣтя за Дойранъ, а покрай него шосето отъ Струмица до станцията съ сжщото име. И отъ това шосе сега се строи клонъ за гр. Дойранъ. Този клонъ се отдѣля отъ с. Рабрево. С. Костурино брои 130 кжщи съ 677 души населени чисто християнско и признава вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. Направената въ 1861 год. църква обръща вниманието всѣкому. Прѣзъ 1899 год. поправили сж и училищното си здание, което сега отговаря горѣ-долѣ на назначението си. Поминѣкъ имъ е земледѣлие, скотовѣдство и кираджилѣкъ.

33) *С. Зетево* — на $\frac{1}{2}$ часъ на западъ отъ горното село, а $3\frac{3}{4}$ часъ на югъ отъ града; брои 40 кжщи съ 220 души население чисто мухамеданско. Има си една джамия. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

34) *С. Чепели* — разположено въ единъ долъ близо до водораздѣла на пл. Бѣласица, единъ часъ отъ горното село, а 3 часа на югъ отъ града. Брои 65 кжщи съ 350 души население чисто мухамеданско, което има една джамия и едно първоначално училище. Занимава се съ земледѣлие, скотовѣдство и кираджилѣкъ. Прѣзъ това село минава най-късия пѣть, който съединява станцията съ градъ Струмица. Този пѣть едно врѣме е билъ непроходимъ отъ разбойници и сж ставали много убийства, но сега сж прѣмахнати всички опасности. Въ Струмица се е запазила пословицата: „чепелия поминали“, т. е. пѣтника билъ вече въ безопасностъ. За тоя пѣть подробно ще споменемъ по-долу.

35) *С. Раборци* е разположено $1\frac{1}{2}$ часъ на югъ отъ града. То е малко селце заселено съ чисти християни — 14 кжщи съ 78 души население, които признаватъ родното си

духовно началство — Българската Екзархия. Поминъка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

36) *С. Чамъ Чифликъ* — на пл. Еленица, разположено на ю.-з. отъ града на $\frac{1}{2}$ часъ разстояние. Името си е получило отъ находящата се близо до това село борова горичка, която прѣди врѣме е била много добра, а сега унищожена и тукъ-тамъ стърчатъ борови дървета. Това село е малъкъ чифликъ, който брои 11 кжщи съ 93 души население чисто християнско, което признава вѣдомството на Българската Екзархия. Населението се поминува съ земледѣлие, скотовѣдство и кираджилъкъ. Близо до селото има остатки отъ развалини на старъ манастиръ на името на Пр. Илия. На мѣстото гдѣто билъ манастиря сега има едно каменно здание, кадѣто е поставена иконата на Св. Пр. Илия, прѣдъ която винаги гори кандило. Тукъ всѣка година, на 20 юлий, свещеницитѣ извършватъ водосвѣтъ, послѣдния обрядъ се извършва по година подъ редъ отъ българскитѣ и гръцки свещеници. Градското население, по причина на лѣтната горещина, отива на разходка на туй мѣсто и сжщеврѣменно на поклонение на светинята.

37) *С. Попчево* — на пл. Еленица — разположено на ю.-з. на $1\frac{1}{2}$ часа разстояние отъ града; чифликъ въ пълната смисълъ на думата. Брои 40 кжщи съ 287 души население чисто християнско и признава вѣдомството на Бълг. Екзархия. Има доста добра църква, съградена въ 1866 год., сжщо и училищното здание. Както въ църквата, тѣй и въ училището, гръцкия езикъ не е могаль никакъ да проникне. Поминъка на населението е земледѣлие, скотовѣдство и кираджилъкъ. Жителитѣ каратъ въ града дърва за горене.

б) Села изъ планината Еленица.

38) *С. Бѣлоутино* — разположено на западъ отъ града, на 3 часа разстояние. Брои 13 кжщи съ 98 души население чисто християнско, което е чифликъ и се занимава съ земледѣлие и скотовѣдство. Намира се подъ вѣдомството на Бълг. Екзархия. Жителитѣ каратъ въ града дърва за горене.

39) *С. Ричъ* — разположено на $3\frac{1}{2}$ часа на западъ отъ града. Брои 43 кжщи съ 276 души население чисто християнско и признава родното си духовно началство — Св. Екзархия. Има църква, съградена въ 1870 година, сжщо и

първоначално училище. Поминъка имъ е земледѣлие и скотовѣдство. Жителитѣ каратъ въ града кюмуръ.

40) *С. Варварица* е разположено на 3 часа на с.-з. отъ града, на пл. Еленица. Брои 15 кжши съ 126 души население, отъ които 1 кжша съ 5 души сж протестанти. Останалото население признава вѣдомството на Българ. Екзархия. Има една много малка каменна църква, която е остана отъ стари врѣмена, но не се помни кога е съградена. Населението се поминува съ земледѣлие, скотовѣдство и търгуване съ дървени въглища въ града.

41) *С. Трибичино* — разположено на с.-з. на пл. Еленица, $3\frac{1}{2}$ часа далечъ отъ града. Селото е малкъ чифликъ и брои 14 кжши съ 68 души население чисто християнско, което признава вѣдомството на Българ. Екзархия. Има църква съградена въ 1866 год. и въ нея се извършва богослужението само въ голѣмитѣ празнични дни. Поминъка на населението е земледѣлие и скотовѣдство.

в) Полски села.

42) *Градско-Балдеви* — разположено на равно поле, на изтокъ отъ града и на $\frac{1}{2}$ часъ разстояние; това село е смѣсено: има самостоятелни селяни и чифликчии, брои 40 кжши съ 201 души население, отъ които: 11 кжши съ 45 души турски цигани; 8 кжши съ 43 души българо-патриаршисти и 19 кжши съ 103 души християни българи, които признаватъ вѣдомството на Българ. Екзархия. Поминъка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

43) *С. Сжчево* — сжщо разположено на изтокъ отъ града, на разстояние $1\frac{1}{2}$ часъ. Брои 35 кжши съ 207 души население чисто християнско и признава вѣдомството на Българ. Екзархия. Иматъ една добра църква, съградена въ 1878 г. и едно първоначално училище, което прави честь на сжчевчани. Както въ църквата, тѣй и въ училището винаги се е служило и прѣподавало на славянски и български езикъ. Поминъка на населението е земледѣлие и скотовѣдство.

44) *С. Муртино* — на разстояние $\frac{1}{2}$ ч. отъ с. Сжчево, а 2 ч. на изтокъ отъ града. Брои 114 кжши, отъ които 78 кжши съ 491 души екзархисти и 36 кжши съ 188 души протестанти. Всичкото население а 673 души. Екзархиститѣ иматъ една църква, съградена въ 1865 год. и едно първо-

начално училище. Както въ църквата, тъй и въ училището не е могаль да проникне гръцкия езикъ. Протестантитъ иматъ едно училище, което имъ служи и за молебень домъ. Населението е най-трудолюбиво отъ всички села въ казата, за това и икономически е поставено твърдъ добръ. Поминъка имъ е земледѣлие и скотовъдство.

45) *С. Моноспитово* (Едно-кжща) — разположено на изтокъ на разстояние $2\frac{1}{2}$ часа отъ града: брой 160 кжщи, отъ които 134 кжщи съ 808 души екзархисти и 26 кжщи съ 150 души протестанти. Екзархиститъ иматъ една добра църква, съградена въ 1859 год., и първоначално училище. Протестантитъ сжщо иматъ училище и мѣсто за събрание. Протестанскитъ мисионери даватъ голѣмо значение на това село и прѣди нѣколко години тукъ станаль съборъ за изработване на нѣкои програми, които да се въведатъ въ обществото имъ. Поминъка на населението е земледѣлие и скотовъдство.

Моноспитския гьоль. Отъ долъ на с. Моноспитово има единъ голѣмъ гьоль, въ който се влива и изтича Стара рѣка. Този гьоль е образуванъ скоро. Отъ приидване на Стара рѣка или при голѣми дъждове, гьола се разлива и наводнява всички ниви, като ги прави недостъпни за обработване, отъ което най-много страдатъ селата: Моноспитово, Банско, Бориево, Зжбово и Ново-село. Всичкото пространство, което заема този гьоль, е собственостъ на селенитъ, за което притежаватъ и владала, но въпрѣки това, отъ прихода на гьола се ползува само правителството; отъ отстъпване правото за ловене риба и сѣчене трѣсть, отъ която правятъ хасъри — рогозини, послѣдното получава ежегодно по 60—65 л. т. Споредъ това, селенитъ освѣнъ дѣто се лишаватъ отъ прихода на собственитъ си имущества, заставени сж да плащатъ данъка на вжтрѣшнитъ мѣста. Рибата, която излиза отъ този гьоль, не е за прѣпоржчване, понеже мирише на тиня и само зимно врѣме може да се яде. Този гьоль много лесно и съ твърдъ малко разноси може да се прѣсуши, за което прѣди години особенни инженери сж гледали мѣстото, но и до сега още нищо не е направено. Ако съ това се заеме и извърши правителството, послѣдното би извлекло несравнено по-голѣма полза.

46) *С. Бориево* — $\frac{1}{2}$ часъ далечъ отъ с. Моноспитово и $2\frac{3}{4}$ часа на изтокъ отъ града, брой 60 кжщи съ 336 души

население чисто българско и признава вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. Иматъ едно първоначално училище. Населението се поминува съ земледѣлие и скотовѣдство.

47) *С. Зябово* — на разстояние 1 часъ отъ с. Бориево, а $3\frac{1}{2}$ часа на изтокъ отъ града. Разположено е на много добра равнина, която съставлява послѣдната частъ на полето, по посока на изтокъ отъ града. Брои 68 кжши съ 539 души население чисто българско, но признава вѣдомството на Гръц. Патриаршия. Има доста добра църква, сѣградена въ 1858 г. и едно първоначално училище. Въ църквата и училището владѣе гръцки езикъ. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство.

48) *С. Сикирникъ* — разположено на изтокъ, на разстояние 3 часа отъ града; това село е чисто мохамеданско и брое 148 кжши, отъ които 14 сж цигани-християни. Всичкото население е 898 души. Има една джамия и първоначално училище. Въ сравнение съ другитѣ села, сикирничани иматъ най-голѣма паша. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

49) *С. Турново* — на разстояние 3 часа на изтокъ отъ града; брое 92 кжши, отъ които: 58 кжши съ 295 души мохамедани и 34 кжши съ 160 души християни. Християнитѣ сж подъ вѣдомството на Гръц. Патриаршия; нѣматъ нито църква, нито училище. Мохамеданитѣ иматъ една джамия и едно първоначално училище. Поминуватъ се съ земледѣлие и скотовѣдство.

50) *С. Радово* — чисто мохамеданско село, разположено на разстояние $2\frac{3}{4}$ часа на изтокъ отъ града; брое 58 кжши съ 313 души население, което има една джамия и поминѣка му е земледѣлие и скотовѣдство.

51) *С. Старо-Балдеви* — е разположено на разстояние $2\frac{3}{4}$ часа на изтокъ отъ града; брое 12 кжши съ 53 души население чисто мохамеданско. Това село е чифликъ. Поминѣка на селенитѣ е земледѣлие и скотовѣдство.

52) *С. Босилово* — е разположено на разстояние 2 ч. на изтокъ отъ града. Това село е чисто християнско и брое 75 кжши съ 454 души население. Находящитѣ се прѣднѣколко години турци сж се изселили, като изпродали и продаватъ стоката имъ на християнитѣ. Населението признава родното си духовно началство — Св. Екзархия. Подъ селото тече Стара-рѣка. Туй село има една църква, сградена въ

1842 година и едно първоначално училище. Населението се поминува съ земледѣлие и скотовѣдство.

53) *С. Петрелици* — е малко село и то чифликъ; разположено е на разстояние 2 часа отъ града; брой 5 кжци съ 19 души население. Населението признава вѣдомството на Бѣлг. Екзархия и се поминува съ земледѣлие и скотовѣдство.

54) *С. Нейчино* — състояще се отъ нѣколко кжци, които сж разтурени вече и не сжществува. Населението му се е прѣснало по другитѣ села, а земята му се обработва отъ съсѣднитѣ села.

55) *С. Едно-кукево* — (Едно кжца) отстои на разстояние 2 часа на изтокъ отъ града и е населено само съ мохамедани. Брой 73 кжци съ 558 души население; има джамия и първоначално училище; послѣдното се отваря периодически. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство.

56) *С. Робово* — лежи на една равнина на разстояние 2 часа на изтокъ отъ града. Брой 52 кжци съ 294 души население, отъ които 4 кжци съ 12 души сж цигани християни. Населението признава вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. Има една църква, съградена въ 1865 год. и едно първоначално училище; послѣдното се е отворило двѣ години по-рано отъ съграждането на църквата. Както въ църквата тѣй и въ училището не е могаль да проникне грѣцкия езикъ и грѣцкитѣ митрополити сж били принудени да търсятъ за това село свѣщеникъ, който да знае славянски езикъ. Съ цѣль да се заставятъ робовчани да приематъ грѣцки свѣщеникъ, грѣцката митрополия е опрѣдѣляла голѣмо възнаграждение на свѣщеника, който да имъ служи по славянски, но тѣ, робовчани, винаги прѣодолявали мжнотиитѣ които имъ се създавали въ това отношение. Робовчани се отличаватъ съ патриотизмъ и единодушно съгласие. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

57) *С. Дабилъ* — на разстояние $1\frac{1}{4}$ часъ на изтокъ отъ града; брой 85 кжци съ 532 души население, чисто бѣлгарохристиянско и признава вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. Дабилчани иматъ една доста добра църква, съградена въ 1868 год. и едно първоначално училище. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

58) *С. Просениково* — лежи на разстояние $1\frac{1}{2}$ часъ отъ града на сѣверо-изтокъ. Брой 63 кжци съ 384 души насе-

ление, отъ които 22 кжщи съ 116 души турци и 41 кжща съ 276 души християни. Християнското население признава вѣдомството на Българ. Екзархия. Нѣма нито църква, нито училище; дѣцата си изпращатъ за учение въ близкото село Пиперево, на $\frac{1}{4}$ часъ раздалечъ; кждѣто и се черкуватъ. Мохамеданитѣ си иматъ джамия. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

59) *С. Пиперево* — разположено на разстояние 2 часа на сѣверо-изтокъ отъ града; брой 57 кжщи съ 299 души население, отъ които: 19 кжщи съ 134 души турци и 38 кжщи съ 187 души християни. Първитѣ иматъ само джамия, а послѣднитѣ, които признаватъ вѣдомството на Българ. Екзархия, иматъ църква, сградена въ 1871 г. и първоначално училище. Поминѣка на населението е земледѣлие и скотовѣдство. Това село изкарва най-вкуснитѣ любеници въ цѣлата каза.

60) *С. Драгомирово* — разположено на сѣверъ отъ града, на 2 часа разстояние — чифликъ. Брой 20 кжщи съ 124 души население. Населението му, което признава вѣдомството на Българ. Екзархия, е лишено отъ църква и училище. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

61) *С. Сарай*, построено на разстояние $2\frac{1}{2}$ часа на с.-и. отъ града. Цѣлото село е чифликъ. Брой 27 кжщи съ 107 души население. Населението е чисто българо-християнско и признава вѣдомството на Българската Екзархия. Поминува се съ земледѣлие и скотовѣдство.

62) *С. Доброшинци* — разположено е на с.-и. отъ града на разстояние 3 часа. Това село е смѣсено отъ мухамедани и християни. Първитѣ иматъ 65 кжщи съ 584 души население, а послѣднитѣ — 5 кжщи съ 17 души. Християнитѣ признаваха вѣдомството на Българ. Екзархия, но подъ натиска на съселянитѣ си мухамедани, отъ три години насамъ приематъ гръцки свѣщеникъ, безъ, обаче, да сж официално отказани отъ Св. Екзархия. Мухамеданитѣ иматъ джамия и едно първоначално училище. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

63) *С. Добрейчи* — на разстояние $\frac{3}{4}$ часа на сѣверъ отъ града; брой 42 кжщи съ 236 души население. Населението му е чисто българо-християнско и признава вѣдомството на Българ. Екзархия. Добрейчани имаха църква съградена въ 1871 год., която прѣди 3 години е изгорена. Въ селото има

първоначално училище. И тукъ се занимаватъ съ земледѣлие и скотовѣдство.

64) *С. Василево* — разположено на сѣверъ отъ града, на 1 часъ разстояние; брой 46 кжци съ 227 души население. Въ туй село имало една стара подземна, църква, подобно на катакомбитѣ, но прѣди 21 година селянитѣ сж я разтурили и на нейно мѣсто положили основитѣ на новъ храмъ, който издигнали само до покрива, безъ да могатъ да я довършатъ. Причина за послѣдното е билъ грѣцкия митрополитъ или по-добрѣ казано Челеби Мите, който на врѣмето си билъ все и вся: послѣдния поискалъ отъ селянитѣ 10 л. т. и като не ги получилъ спрѣлъ по нататъшната работа на храма. Край селото тече Стара рѣка, на която е построена една мелница за брашно; послѣдната е направена по образеца на най-новитѣ брашнени фабрики и изкарва добро брашно, но лѣтно врѣме спира, тѣй като едно водата се намалява и друго повечето я употрѣбаватъ за поене оризитѣ и царевичитѣ. Поминѣка имъ е земледѣлие и скотовѣдство.

65) *С. Градошорин* отстои на $1\frac{1}{4}$ часа на сѣверъ отъ града; населено е съ мухамедани и християни. Брой 51 кжца съ 310 души население. Християнитѣ иматъ доста хубава църква, съградена въ 1877 год., и едно първоначално училище. Християнското население е подъ вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. Земледѣлието и скотовѣдството съставлява поминѣка имъ. На разстояние $\frac{1}{4}$ часъ отъ селото, на мѣстността „Карбино“, намира се мелницата на Сюлюманъ-паша, която е подобна на онази въ с. Василево и е на сжщата рѣка. Подобна мелница, отъ три години насамъ, има построена и въ с. Водоча. Отъ тази страна Струмишко, не се лишава съ добро брашно, а напротивъ отъ тукъ се изнася такъво за войската въ Малешъ и рѣдко въ Петричъ. Дано богатитѣ струмиджани обърнатъ внимание и къмъ други клонове на промишление.

66) *С. Ангелци* е разположено 1 часъ на с.-з. отъ града; брой 59 кжци съ 282 души население. Населението се състои отъ мухамедани и християни; послѣднитѣ сж лишени отъ молебень домъ, а първитѣ иматъ една джамия. Християнското население е подъ вѣдомството на Бѣлг. Екзархия. Поминѣка на населението му е земледѣлието и скотовѣдството.

Пътища, които се разклоняват отъ Струмица.

Най-напрѣдъ ще споменемъ за пътищата, които водятъ за Струмишката станция; тѣ сж два: единия кираджийски — нарѣченъ „чепелийски“, който минава прѣзъ с. Чепели, другия — шосейния пътъ.

1. Чепелийския пътъ, се отклонява отъ южната страна на града, отъ махалата „Порой“, отъ дѣто собствено по-вечето пътищи се качватъ на добитѣцитѣ си. Тоя пътъ се захваща съ една стрѣмнина, която криволичи прѣзъ градскитѣ лозя и излиза на едно равнище, където се съединява съ шосето. Слѣдъ като върви 15 минути по шосето и като остави отъ дѣсна страна, отвѣдъ дола, село Чамъ-чифликъ, излиза се на една възвишена равнина на която пътищитѣ отпочиватъ. Отъ тукъ се напуска шосето и се свърта въ лѣво, като стрѣмно се спуща по южнитѣ склонове на попчевскитѣ голи каменисти хълмове и излазя на една малка равнинка прѣдъ с. Раборци, където отново се прѣсича шосето и слазя въ рѣката Тракана, при така наречената „Юмерова чешма“, дѣто пътищитѣ напояватъ добитѣцитѣ. Чешмата има много вода и лѣтно врѣме. Пътя отъ Струмица до с. Раборци е $1\frac{1}{2}$ часъ. Лѣтно врѣме се върви по правия пътъ отъ Юмеровата чешма; зимно врѣме и този пътъ се много раскалва и затова се зима пътя на дѣсно по рѣката и като се направи единъ полукръгъ, излазя се пакъ на горния пътъ. По-нататкъ пътя продължава да е ту стрѣменъ, ту възвишенъ и като минава прѣзъ с. Чепели, стига до кулата, която е построена на самия водораздѣлъ. Отъ кулата се открива величественна картина. Цѣлата „Боимия“ се вижда като на дланъ. Въ края на тази долина блещи дълга срѣбриста полоса, това е Вардара. По далечъ на фона се синѣе гористата Марийнска планина — а още по-далечъ пейзажа се завършва съ сиѣжната контура на зѣбеститѣ върхове на хребети отъ величественитѣ Могленски и Мориховски планини. Отъ Юмеровата чешма до кулата има $1\frac{1}{2}$ часъ пътъ. Тукъ пътищитѣ обикновено си почиватъ. Отъ кулата се начева стрѣменъ каменистъ спускъ който много криволичи и по който пътищитѣ трѣбва непрѣмѣнно да ходятъ пѣшкомъ, и най-послѣ слазя въ една рѣкичка, по която върви пъттеката по лѣвия склонъ до като се достигне, при „Чинаритѣ“, дѣто има двѣ чешми. Отъ кулата до „Чинаритѣ“ пътищитѣ вървятъ пѣши повече отъ половина часъ;

тукъ кираджинтъ поятъ конетъ си. Отъ тамъ, слѣдъ прѣминаване на рѣката, се възкачва на една малка камениста рѣт-динка, отъ кждѣто пѣтя е вече равенъ. Пѣтниците заминаватъ прѣзъ или подъ селото Калково и Калцуково (Дойранско) и подъ чешмата на послѣдното, минаватъ покрай селото Давидово или Удово, име и на Струмишката станция, възкачватъ се на едно послѣдно каменисто хълмче отъ дѣто се види вече станцията на която се и пристига слѣдъ нѣколко минутно вървене по единъ стрѣменъ спускъ. Пѣтя, захваща отъ „Чинаритъ“; до послѣдния хълмъ е пѣськливъ и е проходимъ съ кола лѣтъ и зимѣ. Отъ кулата до станцията има едно разстояние отъ 3 часа, споредъ което цѣлия тоя пѣтъ държи 6 часа; кираджинтъ го взематъ обикновенно за 5 часа.

2. *Шосето което води за Струмишката станция.* Прѣди да се започне описването на пѣтя, нужни сѣ нѣколко думи за неговата история. Този шосеенъ пѣтъ е билъ направенъ прѣди 25 години, но понеже много заобикаля и по него трѣбвало да се върви 9—10 часа, билъ изоставенъ и пѣтниците продължавали да пѣтуватъ по Чепелийския несносенъ но много по кжсъ пѣтъ. Старото шосе е било правено отъ населението и за него много залягалъ гръцкия митрополитъ Иеротей. Като се свършило това шосе, митрополита заедно съ правителството, проектирали да направятъ такова шосе и за Малешъ, но населението, измжчено отъ построяването на първото шосе, възнегодувало и отказало, като излѣло всичкия си гнѣвъ на митрополита. Както градското, тъй и селското население се събрало въ правителствения домъ и искало да имъ прѣдадатъ митрополита за да го изгонатъ, защото не го искали вече за такъвъ. Правителството не устояло и митрополита билъ принуденъ да напусне слѣдъ 3 дена града и епархията. По такъвъ начинъ се осуетилъ плана за построяване на шосейния пѣтъ отъ Струмица до Малешъ.

До колко сгодно е било шосето отъ Струмица до станцията показва факта, че прѣзъ 1896 година, въ врѣме на турско-гръцката война, квартирующата въ Струмица артилерия едва въ три дни можала да се добере до станцията и то благодарение на населението, което поправяло пѣтя, и съ своитъ волове и биволи, извлякло топоветъ до станцията. Прѣзъ 1904 год. това шосе се дало за поправка на единъ прѣдприемачъ срѣщу 13,000 л. т.; слѣдующата година особени инженери и правителствени чиновници прѣгледали

шосето и временно го приели. Окончателно шосето още не е прието отъ правителството и на много мѣста, както и нѣкои малки мостчета сж започнали да се развалятъ. Безъ съмнѣние и това шосе ще остане пусто и на него ще израсте трѣва и трѣне, защото въ Турция, единъ пжтъ направено шосе, вече не се поправя, до като не изгуби слѣдитѣ си.

Въпросния шосеенъ пжтъ започва отъ ю.-и. страна на града Струмица, махалата „Светихъ“; тукъ го наричатъ „Новия пжтъ“—название което отдавна носи. Пжтя на зигзаги се изкачва по единъ планински ридъ надъ града, прѣзъ лозята, и слѣдъ $1\frac{1}{2}$ часъ достига точката, гдѣто Чепелийския пжтъ се съединява съ шосето. Отъ тукъ пжтя взима западно направление, като върви по равното било на Попчевскитѣ висоти, близо до с. Попчево завърта на югъ и се спуска доста стрѣмно къмъ р. Тракана, при „Маркова чешма“, като остава отъ дѣсно с. Попчево, а отъ лѣво—Раборци. Рѣката минава по дървенъ мостъ и слѣдъ нѣколко качвания и спускания прѣхвърля се въ Костуринското плато. Шосето минава по западния край на с. Костурино и слѣдъ 1 клм. достига до водораздѣла. Отъ водораздѣла шосето съ много зигзаги се спуска по южнитѣ склонове на Бѣласица и достига долината на р. Кузлудере. Тази долина се нарича „Боимия“ и е прочута съ своето плодородие и Валандовско грозде. Отъ спуска до станцията шосето е съвсѣмъ равно. То минава на югъ отъ селата Раброво, Пирава и Валандово (Доиранско), които оставатъ отъ дѣсна страна. При послѣдното село има чешма дѣто пжтниците поятъ конетѣ си. Дължината на шосето е: отъ града до Маркова чешма—3 часа, отъ тамъ до с. Валандово—3 часа и отъ послѣдното до Струмишката станция 3 часа—всичко 9 часа.

3. *Пжтя, който води отъ Струмица до с. Ново-село и отъ послѣдното до гр. Петрич.* Този пжтъ минава прѣзъ с. Дабилъ, до кждѣто лѣтно време може да се пжтува и съ кола, като се прѣмине прѣзъ два дървени моста, поставени на р. Водочница. Тоя пжтъ, който държи $1\frac{1}{2}$ часъ, може лесно да се поправи, като се натрупа само съ камъне и пѣськъ, за да се пжтува и зимно време съ кола. Въ сегашното си състояние той е по подобие на шосе, насипанъ само съ прѣстъ. Зимно време много се разкалва и на нѣкои мѣста става мжно проходимъ даже съ конь. Пжтя минава прѣзъ срѣдъ селото Дабилъ и продължава по-нататкъ, като оставя

на дѣсно с. Робово и пристига до моста на Стара-рѣка, нарѣченъ „Босилски“. Отъ с. Дабиля до този мостъ има $\frac{1}{2}$ часъ и пѣтя е такъвъ, какъвто отъ града до с. Дабиля. Отъ моста пѣтя се разклонява: единия отива подъ селото, а другия прѣзъ самото село Босилево, и единия и другия се съединяватъ вѣнъ отъ селото, въ мерата на с. Секирникъ. Както лѣтно, тѣй и зимно врѣме пѣтниците прѣдпочитатъ долния пѣтъ до мерата на с. Секирникъ, до кждѣто може да се отиде лѣтно врѣме и съ кола. Отъ послѣдната точка коларския пѣтъ завива на лѣво, прѣсича р. Пластица, минава между селото Туриново (което остава отъ югъ) и неговитѣ гробища. По-нататѣкъ остава отъ лѣво с. Сушица и достига въ село Ново-село. Лѣтно врѣме отъ Секирнишката мера се отива направо за Ново-село, като се навлиза въ Новоселската мездра при кирмидаркитѣ (мѣсто дѣто правятъ киримиди) и кждѣто има една чешма съ слаба вода. Този пѣтъ е на 1 часъ по-късъ, но при силни дъждове и приидване на водитѣ, зимно врѣме се разкалява много и става непроходимъ съ конь; затова кираджиитѣ и пазарджиитѣ за Ново-село, прѣдпочитатъ онзи пѣтъ, който минава надъ с. Турново—нарѣченъ „Сърско-джаде“, за който пѣтъ ще споменемъ на друго мѣсто. Цѣлия пѣтъ отъ Струмица до Ново-село е 5 часа, но пазарджиитѣ и пѣтниците, съ добри коне, го взиматъ за по-скоро.

Освѣнъ горния пѣтъ за с. Ново-село, а отъ тамъ за гр. Петричъ има и другъ пѣтъ—„Подгорски“, за който по-горѣ споменахме. Има пѣтища за с. Ново-село и прѣзъ други села, но тѣ, като не важни, нѣма нужда да споменаваме тукъ за тѣхъ.

4. *Пѣтя който води отъ Струмица до Радовишъ.* Отъ Струмица до с. Градошорци ($1\frac{1}{2}$ ч.) пѣтя има сѣверно направление; край селото има чешма, дѣто пѣтниците напояватъ добитѣцитѣ си. Този пѣтъ лѣтъ е проходимъ съ кола, но зимъ е невъзможенъ, понеже пѣтя, като върви прѣзъ мерата, се разкалява много. На 10 минути отъ дѣсна страна на селото се намира мелницата на Сюлеманъ-паша, на мѣстността „Карбино“. Отъ тази мелница зимно врѣме прѣнасятъ въ града брашно съ биволски кола, но много мѣчно; обаче тоя пѣтъ може много лесно да се поправи и то съ малко разноски. Отъ с. Градошорци до мѣстността „Карбино“, както по-нататѣкъ, пѣтя е каменистъ и проходимъ съ кола до с. Владевци, дѣто поради оризищата на туй село се разкалява

зимно врѣме. Между с. Владевци и мѣстността „Карбино“ се намира единъ долъ, наричанъ отъ едни „Голѣмъ-долъ“, отъ други, „Широкъ“. Пѣтя минава покрай с. Владевци, което оставя отъ дѣсна страна на $\frac{3}{4}$ часъ отъ с. Градошорци. Слѣдъ мерата на село Владевци се влиза въ Радовишката каза. Пѣтя минава покрай селата: Калугерица, Дукашино и Радичево, които оставатъ отъ лѣва страна и достига мѣстността наречена „Хайратица“. Тукъ е срѣдата на пѣтя. На това мѣсто лѣтно врѣме, винаги стои човѣкъ съ двѣ стомни вода, отъ които подава на пѣтниците. Отъ Хайратицата, пѣтя продължава къмъ селото Радичево и достига едни стари гробища и голѣми дървета, гдѣто се разклонява на: а) Конски пѣтъ на дѣсно, който върви подъ с. Нови-Чифликъ прѣгазва рѣката, минава прѣзъ полето на това село и покрай нивята на с. Раклишъ, което остава на дѣсно, влиза въ с. Радовишъ. По този пѣтъ минаватъ кираджиитѣ лѣтъ и зимъ. б) Коларския пѣтъ върви право, минава надъ с. Нови-Чифликъ и завива на дѣсно за Радовишъ, продължението на този пѣтъ води прѣзъ Радовишката каза за г. Щипъ. Отъ с. Радичево, гдѣто се отдѣля конския пѣтъ, до г. Радовишъ има $2\frac{1}{2}$ часа, така щото всичкото разстояние е 3 часа. Пѣтя е пѣсъкливъ и проходимъ, както лѣтъ, тъй и зимъ съ кола, съ изключение на една малка частъ — мѣстността гдѣто сж оризищата на с. Владевци, но и тази мѣстность може да се заобикаля отъ къмъ с. Градошорци.

5. *Горни пѣтъ за Радовишъ.* Отвѣдъ мѣстността „Голѣмъ-долъ“ (спомената при горното описание), като завие на дѣсно, пѣтя, прѣзъ единъ малкъ мостъ на р. Стара-рѣка, влиза въ гробищата на с. Сушево. Отъ тѣзи гробища се излиза на Сърското джаде, който пѣтъ се нарича „Горни“. Отъ с. Сушево джадето минава подъ селата: Излево, 1 ч. далечъ отъ Сушево; Ярнорица, $\frac{1}{2}$ ч. отъ с. Излево; Покрайчево, $\frac{1}{2}$ ч. разстояние, Подеришъ, $\frac{1}{2}$ ч. с. Оровица $\frac{1}{2}$ ч., прѣзъ село Раклишъ, гдѣто има до сега развалини отъ ханища, $\frac{1}{2}$ часъ отъ послѣдното село влиза въ гр. Радовишъ. Този пѣтъ, отъ с. Сушево до г. Радовишъ — $3\frac{1}{2}$ часа, е проходимъ съ кола и зимъ и лѣтъ. По този пѣтъ сж вървели едно врѣме керванитѣ за Сърския прочутъ панаиръ.

6. *Сърското джаде, което минава прѣзъ Струмичкото поле.* Това джаде се отдѣля отъ с. Сушево и зима източно направление, като заминава подъ с. с. Доброшинци, Новата-

махла, Амзалия, Дървошъ, Старо-Балдеви, надъ Турново и подъ Сушица право влиза въ с. Ново-село; почвата на този път е здрава, затова по него може да върви кола, както лѣтно така и зимно врѣме. Сега този път е запустѣлъ и по него вървят само зимно врѣме арнаутитѣ, които отиватъ за Сърско и тракийско да търгуватъ съ халва и боза. Разстоянието на въпросния път само въ Струмската каза отъ село Душево до Ново-село е $3\frac{1}{2}$ часа.

7. *Пътя, който води за Пехчево, така нареченъ Амзалийски.* — Пътя е получилъ това название отъ турското село Амзалия прѣзъ което минава. Отъ Струмица до с. Дебиля път е сѣщия, който биде описанъ по рано. Не далечъ отъ Дебиля път минава Стара-рѣка по единъ дървенъ мостъ и прѣди да стигне до с. Драгомирово, което остава отъ лѣва страна, прѣсича р. Турия. На тази рѣка нѣма никакъвъ мостъ, но като малка минава се лесно, съ изключение когато придойде много вода — нѣщо, което много рѣдко се случва. Отъ тази рѣка, или отъ с. Драгомирово, което остава отъ дѣсна страна, с. с. Петрелицъ и Дървошъ, път достига с. Амзалия. Отъ Струмица до с. Амзалия път държи $2\frac{1}{2}$ часа и е проходимъ съ кола. Зимно врѣме нѣкои участъци отъ път, по причина на голѣма калъ, ставатъ почти непроходими. Такъвъ е участъка отъ Струмица до Дебиля. Отъ с. Амзалия път захваща стрѣмно да се катери по склоноветѣ на план. Огражденъ, като минава редъ рѣтлини и долини. Огражденъ се минава за $2\frac{1}{2}$ часа и път достига планинската мѣстность, наречена „Палазли“, въ която често пъти лѣтно врѣме нощуватъ пътниците. Отъ Палазли се слиза по надолище до рѣката „Суха-лака“, която въ Струмишката каза се казва Турия. Отъ „Палазли“ до тази рѣка има $\frac{1}{2}$ часъ; така щото отъ с. Амзалия до р. Суха-лака се набира 3 часа път. Тази частъ на път е неравна и се състои отъ редъ нагорища и надолища не съ особенно голѣми стрѣмнини.

Отъ р. Суха-лака се начева възкачването по рѣтлинкитѣ и височинитѣ на пл. *Махмутли*, а мѣстността по която върви път се нарича „Ачъ Каланъ“. При спуска отъ план. „Губенекъ“, има чешма, водата на която е изобилна. При Ачъ-каланъ на едно малко равнище наречено „Атѣ-оюни“ пътниците си почиватъ. Отъ пл. Губенекъ прѣзъ малката борова планинка — *Джудовецъ* се слиза на „Тритѣ рѣки“ за 1 часъ. Названието „Тритѣ-рѣки“, произлиза отъ съединява-

нето на три притока, които слизатъ отъ планинскитѣ върхове. Рѣката се нарича още „*Сатовска*“ отъ с. Сатово, прѣзъ което изтича единъ притокъ. Отъ дѣсна страна на пѣтя се намиратъ „*Русенскитѣ воденици*“. Отъ въпросната рѣка до с. Берово има $1\frac{1}{2}$ часъ пѣть и е проходимъ съ кола. Прѣди да се пристигне въ Берово прѣминава се Беровската рѣка по единъ дървенъ мостъ.

Отъ с. Берово до г. Пехчево има $2\frac{1}{2}$ часа пѣть, който върви по гола камениста и хълмиста мѣстность. Цѣлия пѣть отъ Струмица до Пехчево се взема отъ кириджитѣ съ товарни коне за 11—12 часа, а бинекъ (съ не товаренъ конъ) за $10\frac{1}{2}$ часа. Зимно врѣме кираджитѣ нощуватъ въ с. Амзалия, а лѣтно врѣме нѣкждѣ въ планината, гдѣто всѣки кираджия си избира мѣстото за своята безопасность.

Прѣди години, когато врѣмената сж биле по-мирни, този пѣть най-много е работилъ. Въ послѣднитѣ години, поради честитѣ разбойничества, вършени отъ турцитѣ на с. Амзалия, пѣтя слабо работи.

8. *Пѣтя, който води за Пехчево прѣзъ Безиашъ.* Този пѣть излазя отъ с. край града при касапницитѣ и минава прѣзъ с. с. *Добрейци* и *Пиперово*. До селото Добрейци пѣтя държи $\frac{3}{4}$ ч. До рѣката Водочница, пѣтя е остатъкъ отъ *едновременско шосе* — една тѣсна ивица послана съ голѣми камъни, по която може да минава само една кола. По този пѣть има 4 малки дървени мостчета, най-послѣдния, който е на самата р. Водочница, е сжщо дървенъ, но е голѣмъ. До послѣдния мостъ зимѣ може да се върви съ кола, а отъ тамъ до самото село може да се минава (съ кола) само лѣтѣ; зимѣ минаването е невъзможно, защото много се разкалва. Селото Добрейци остава отъ дѣсно на пѣтя, а черквата отъ лѣво. Между селата Добрейци и Пиперово се минава Стара-рѣка, по дървенъ разваленъ мостъ. Разстоянието между Добрейци и Пиперово е $1\frac{1}{2}$ часа. На този участъкъ освѣнъ моста на Стара-рѣка, има два други малки моста. Отъ дѣсната страна на с. Пиперово, прѣди да се влѣзе въ него, има една чешма, водата на която е изобилна; кираджитѣ отъ Малешъ за Струмица тукъ напояватъ добитѣцитѣ си. Оттатъкъ селото, на излизане отъ него, отъ дѣсната страна, остава селската църква, а отъ лѣва страна се намира селската воденица. На 10 минути на с.-и. отъ Пиперово се прѣминува прѣзъ р. Турия и отъ тамъ прѣзъ мерата на село

Сарай, между лозята на с. с. Нова-махала и Чанаклия се пристига до политъ на пл. Огражденъ. Отъ Пиперово до Огражденъ има 2 часа, а отъ града — 4 часа. Въ нѣкои части пѣтя е пѣсѣчливъ, а въ други — черноземъ. Въ послѣднитѣ лѣтъ може да се пѣтува съ кола, а зимъ съ конь. При политъ на пл. Огражденъ тече една рѣкичка, която се нарича Лепешка-рѣка; тукъ има едно изворче и добра сѣнка, дѣто пѣтницитѣ почиватъ, особено лѣтно врѣме, слѣдъ като слѣзатъ отъ стрѣмната планина. Отъ Лепешката-рѣка пѣтя започва да се възкачва въ видъ на конска пѣтека, която на много мѣста криволичи. Отъ двѣтъ страни на пѣтеката стърчатъ голи скали и голѣми камъне. Слѣдъ $1\frac{1}{2}$ часъ възкачване се излазя на височината Кади-мезаръ, която е обрасла съ дървета. По-нататкъ пѣтя върви по равно гористо плато и слѣдъ единъ часъ достига единъ ридъ отъ Огражденъ, нареченъ Безгашъ. Отъ този ридъ пѣтя се спуща въ село Хамидие*), гдѣто минава прѣзъ р. Турия (Безгашъ). Въ поменатото село има ханища, гдѣто пѣтницитѣ понѣкога нощуватъ, особено зимно врѣме. Отъ селото пѣтя стрѣмно се извива по най-високия ридъ на пл. Огражденъ, който носи мѣстното название „Петлецъ“. Отъ този ридъ пѣтя се спуща по надолище въ Тритѣ-рѣки. Този пѣтъ на мѣста е равенъ, на мѣста стрѣменъ и криволичи. До Тритѣ-рѣки има едно разстояние отъ $\frac{3}{4}$ ч. По-нататкъ пѣтя отъ Тритѣ-рѣки до Пехчево е описанъ по-горѣ.

Този пѣтъ е най-работния между Струмица и Пехчево; по него откарватъ отъ Струмица провизии, особено брашно за войската, която квантирува въ Пехчево и околията.

9. *Пѣтя който води за Пехчево прѣзъ с. Нивичино.* Този пѣтъ се отдѣля отъ прѣдидущия слѣдъ минаване на р. Водочница, като извие на лѣво и минава прѣзъ с. Василево. Отъ рѣката до Василево има 1 ч. разстояние и за кола е проходимъ само лѣтно врѣме.

Отъ Василево пѣтя взема сѣверно направление и на разстояние 10 минути се прѣминава Стара-рѣка безъ мостъ. Отъ рѣката пѣтя продължава пакъ по сѣщото направление и прѣзъ лозята на с. Доброшинци, което остава отъ дѣсна

*) Селото Хамидие е заселено прѣди десетина години отъ бошнаци—мохамедани. Брои около 80 кжши. Турското правителство е въ намѣрение да засели повече бошнаци и арнаути изъ районитѣ, гдѣто българското население е въ по-компактна маса. Селото Хамидие е първия опитъ, отъ който изглежда да сѣ доволни.

страна, достига р. Турия. Отъ с. Василево до рѣката има 40 мин. Пѣтя е равенъ, но почвата пропада и зимно врѣме много се разкалва. Слѣдъ минаване на р. Турия, пѣтя слѣдва по лѣвия брѣгъ само 5 минути и отъ ново минава на дѣсния брѣгъ, по който върви чакъ до с. Раянци, което остава въ лѣво отъ пѣтя. Срѣщу селото на лѣвия брѣгъ на рѣката има воденица, при която пѣтя минава на лѣвия брѣгъ на рѣката. По-нагорѣ пѣтя минава още единъ пѣтъ на дѣсния брѣгъ и слѣдъ едно нагорище, достига селото Нивичино, което остава на дѣсно отъ пѣтя.

Отъ доброшинскитѣ лозя до с. Нивичино има 2½ часа. Пѣтя е равенъ, каменистъ и много криволичи. Цѣлия пѣтъ, отъ с. Струмица до с. Нивичино, държи 4 часа. Отъ послѣдното село собствено се захваща планината, по която пѣтя е стрѣменъ и много криволичи.

На 1 ч. отъ с. Нивичино се стига до „Тѣмна рѣка“, която зимно врѣме има много вода, а лѣтѣ твърдѣ много намалява. При тази рѣка има изворъ съ вкусна вода. По-нататѣкъ пѣтя върви по лѣвия склонъ на Тѣмна-рѣка и слѣдъ ½ часъ се достига планинската мѣстность, наречена „Гарванъ“. Този участѣкъ е много стрѣменъ и криволиченъ, като прѣдставлява само една конска пѣтека.

Отъ Гарванъ се слиза съ криволичане по стрѣмно надолнище и за ½ часъ се стига въ мѣстностьта „Широки-долъ“.

По-нататѣкъ пѣтя върви по равнището на Широки-долъ, като оставя отъ дѣсна страна една безимена рѣкичка, слѣдъ прѣминаването на която и слѣдъ ¼ часа отъ Широки-долъ, се достига на Джума-кайнаа. При послѣдната мѣстность има развалини отъ стари ханища. Приказватъ, че това название е получено или отъ туй, че старитѣ ханища държалъ нѣкой жителъ отъ Джумаята, или же отъ това, че джумайчани минаватъ отъ тукъ. Отъ Джума-кайнаа пѣтя върви по единъ планински ридъ, който се намира между пл. Огражденъ и Плачковица и се нарича Каменица, като се върви по лѣвия склонъ на безимената рѣкичка. До като се върви по течението на рѣкичката, пѣтя е равенъ, слѣдъ прѣминаването ѝ пѣтя се спуска стрѣмно по склона на пл. Каменица и се слиза въ с. Владимирово. Участѣка отъ Каменица до Владимирово, съ надолнището, завзема ¾ часа и криволичи на много мѣста.

Отъ с. Владимирово пжтя върви по Пехчевското поле. Слѣдъ излизане изъ селото, минава се р. Брѣгалница по голѣмъ дървенъ мостъ, оставя се отъ дѣсно с. Стоймирово и прѣзъ неговото поле се влиза въ ливадитѣ на с. Чифликъ, отъ гдѣто вече се отива въ Пехчево. Тази частъ на пжтя държи $1\frac{1}{2}$ часъ и, както лѣтъ, тѣй и зимъ може да се минава съ кола.

Отъ описанитѣ три пжтища за Пехчево, послѣдния е най-прѣкия — 9 часа разстояние, но поради неудобността, сравнително съ другитѣ два пжтя, по него пжтници много рѣдко пжтуватъ, вслѣдствие на което и пжтя не е разработенъ.

10. *Солунското джаде*. До прѣкарване на македонскитѣ желѣзни пжтища, въ Македония е имало два голѣми друма, по които е ставало твърдѣ голѣмо движение. Тѣзи друмове или джадета сж водели: единия отъ Сѣверна Албания и Скопско за Сѣрския панаиръ, другия отъ сжщитѣ мѣста — за Солунъ. И двѣтъ тѣзи джадета сж минавали прѣзъ Струмишката каза. За първия се каза вече, като се описваше пжтя отъ Струмица за Петричъ. Втория друмъ, макаръ и да е изгубилъ вече прѣдишното си значение, но окончателно не е запуснатъ и затова нѣкой свѣдѣния за него не сж лишени отъ интересъ. Слѣдъ като напустне гр. Щипъ, този пжтъ взема южно направление, прѣхвърля едно голо хълмодоліе и се спуща надъ селото Доляни въ долината на р. Лакавица (лѣвъ притокъ на р. Брѣгалница), по долината на която върви чакъ до селото Липовикъ. Пжтя минава прѣзъ селата Трескавецъ и Д. Липовикъ. Въ тѣзи села пжтницитѣ обикновено сж нощували, за която цѣль е имало построени много ханища, развалинитѣ на които и до сега стоятъ. Отъ двѣтъ страни по склоноветѣ на Лакавичката долина има много села. Самитѣ склонове и долината сж доста разработени. На югъ отъ с. Д. Липовикъ пжтя прѣхвърля една сѣдловина на Градечка планина и се спуща по долината на р. Водочница, която въ горнето си течение се нарича Бѣла рѣка. Въ тази долина сж селата Ричъ и Бѣлотино, които оставатъ на $\frac{1}{4}$ часъ въ лѣво отъ пжтя. Тѣкмо на западъ отъ с. Попчево, тамъ, гдѣто Водоча повръща подъ правъ жгълъ и взема направление на сѣверо-изтокъ, пжтя напуска долината и се възкачва на Попчевскитѣ височини, като при селото се съединява съ описаното по-рано шосе отъ Струмица до станцията. Отъ

Попчево до Костурино пжтя е описаното шосе. При последното село има друга една конска пжтека, която излиза от западния край на Струмица и до р. Тракана слѣдва пжтя за Куклишъ. Отъ рѣката въпросната пжтека повръща на дѣсно по долината на р. Тракана, по която слѣдва до изворитѣ подъ с. Раборци. До тукъ долината на Тракана има твърдѣ дивъ изгледъ съ своитѣ скалисти и почти отвѣсни склонове. Отъ изворитѣ пжтеката се качва доста стрѣмно по единъ ридъ и прѣхвърля въ долината на Костуринската рѣка, склоноветѣ на която сж сжщо диви, скалисти. Пжтеката върви по лѣвния, доста опасенъ, склонъ, наоколо 80—100 м. надъ дъното на рѣката. Най-послѣ, пжтеката се спуща доста стрѣмно къмъ самата рѣка, минава я и слѣдъ 5 минути достига с. Костурино, гдѣто се съединява съ описаното по-горѣ „Солунско джаде“. Отъ Костурино пжтеката отива право на югъ, като стрѣмно на зигзаги се спуща въ долината на р. *Суха-рѣка*. Този спускъ е билъ много опасенъ и често пжти е билъ свидѣтель на грозни разбойнически сѣѣни. Въ началото на долината има „Чинари“ и прѣсѣхнала чешма, гдѣто пжтниците отпочиватъ. Пжтя слѣдва каменистото дъно на рѣката чакъ до р. Кузлу-дере, което и въ най-голѣма суша има доста вода за напояване плодородното Валандовско поле. Въ силни дъждове пжтуванието по Суха-рѣка е трудно и пжтниците обикалятъ по склоноветѣ отъ западъ. Отъ Кузлу-дере пжтя прѣхвърля едно ридче и влиза въ тѣсното Деделийско дефиле. Въ началото на дефилето сж Деделийскитѣ ханища — малки и мизерни постройки. Тукъ излиза и Валандовския пжтъ. Отъ Раброво до Дойрянъ сега е въ постройка ново солидно шосе, което ще съединява Дойрянъ съ Струмица. Това шосе се съединява съ описваемия пжтъ сжщото при Деделийскитѣ ханища. Отъ тукъ пжтя върви по самото дефиле и слѣдъ $\frac{1}{2}$ часъ излиза отъ него. При самия юженъ изходъ на дефилето отъ двѣтѣ страни на пжтя стоятъ множеството развалини на нѣкогашнитѣ Фуркински ханища, нѣми свидѣтели на нѣкогашното оживление на запостѣлото сега джаде. Отъ Фуркинскитѣ ханища пжтя слѣдва по калната Черниченска долина, достига брѣга на Дойрянското езеро и по него дохожда въ гр. Дойрянъ. По-нататъкъ пжтя за Солунъ е вървялъ прѣзъ Крондирци — Янешево — Амбарлии по край Айватово — въ Солунъ. Описваемия пжтъ има дължина: отъ Ново-село до Трескавецъ $6\frac{1}{2}$ часа, отъ Трескавецъ до Д. Липовикъ 2 ч.; Д.

Липовикъ—р. Тракана 4 ч., р. Тракана—Костурино 1½ ч. Всичко отъ Ново-село до Костурино 14 часа съ натоваренъ кираджийски конь. Тази частъ на пътя минава прѣвимуше- ственно по здрава камениста или пѣсьчлива почва и е про- ходимъ почти на всѣкадѣ за кола. По-труденъ е сравнително участъка отъ Д. Липовакъ до с. Попчево. Отъ Попчево до Дойрянъ пътя сжщо въ скоро врѣме ще стане проходимъ за кола, щомъ се свърши шосето Дойрянъ—Раборци.

Като заключение на описанието на казата тукъ се при- лага една статистическа таблица за броя на кжщитѣ и насе- лението въ Струмица и казата, която статистика е направена споредъ най-новото прѣброяване на населението въ държа- вата, извършено прѣзъ 1905 година.

Статистика

на кжщитѣ въ Струмишката каза по най-новото прѣброяване.

№ по редъ	Име на мѣстото	Число на кжщ		Всичко	Забѣлѣжка
		Турски	Български		
1	гр. Струмица	850	1100	1950	
2	с. Ангелци	39	20	59	
3	„ Амзалия	182	—	182	
4	„ Банско	112	18	130	
5	„ Бавица	30	20	50	
6	„ Белотиво	—	13	13	
7	„ Борисово	135	—	135	
8	„ Гр. Балдевци	11	29	40	
9	„ Ст. Балдевци	12	—	12	
10	„ Варбарево	—	109	109	
11	„ Борнево	—	60	60	
12	„ Босилово	—	75	75	
13	„ Водоча	—	15	15	
14	„ Варварица	—	15	15	
15	„ Владевци	55	—	55	
16	„ Велюса	45	123	168	
17	„ Василево	7	39	46	
18	„ Габрово	52	75	127	
19	„ Гечерлия	97	—	97	
20	„ Градошорци	25	26	51	
21	„ Дабиля	—	85	85	
22	„ Дървошъ	—	35	35	
23	„ Добреѣнци	3	39	42	
24	„ Доброшинци	65	5	70	
25	„ Драгомирово	15	5	20	
26	„ Еднокукево	73	—	73	
27	„ Едрениково	—	8	8	
28	„ Жабово	—	68	68	

29	"	Злешево.	40	—	40
30	"	Иловица	150	27	177
31	"	Кестурно	—	130	130
32	"	Колешино	—	71	71
33	"	Куклишъ	—	128	128
34	"	Кара-чали	9	—	9
35	"	Казарли	12	—	12
36	"	Муршин	—	114	114
37	"	Моноспитово.	—	160	160
38	"	Макриево.	140	126	266
39	"	Мокрино	—	106	106
40	"	Ново-село.	—	179	179
41	"	Нивичино.	—	34	34
42	"	Нова-махала	120	—	120
43	"	Пиперево	19	38	57
44	"	Попчево	—	40	40
45	"	Просениково.	22	41	63
46	"	Петрелищъ	—	5	5
47	"	Раборци	—	14	14
48	"	Ричъ	—	43	43
49	"	Раянци	—	12	12
50	"	Радово	58	—	58
51	"	Робово.	—	52	52
52	"	Секирникъ	134	14	148
53	"	Сжчево.	—	35	35
54	"	Сушево.	62	—	62
55	"	Сушица	174	30	204
56	"	Свидовица	213	—	213
57	"	Сарай	6	21	27
58	"	Седларци	—	14	14
59	"	Турново	58	34	92
60	"	Чамъ-чифликъ.	—	11	11
61	"	Трибичино.	—	14	14
62	"	Чепели.	66	—	66
63	"	Чанаклия	89	—	89
64	"	Щука.	60	—	60
65	"	Юксекъ-махала.	40	—	40
Всичко . .			3280	3565	6845

Статистика

на населението въ Стумишката каза по най-новото прѣброяване.

№ по редъ	Име на мѣстото	Чис на насел		Всичко	Забѣлѣжка
		Турци	Българи		
1	гр. Струмица	4701	5006	9707	
2	с Ангелци	232	115	347	
3	„ Амзалия	1156	—	1156	
4	„ Банско	638	75	713	
5	„ Баница	174	138	312	
6	„ Белотино	—	98	98	
7	„ Борнеово	699	—	699	
8	„ Гр. Балдевци	45	156	201	
9	„ Ст. Балдевци	53	—	53	
10	„ Барбарово	—	553	553	
11	„ Борисово	—	346	346	
12	„ Босилово	—	454	454	
13	„ Водоча	—	80	80	
14	„ Варварица	—	126	126	
15	„ Владевци	262	—	262	
16	„ Велюса	334	685	1019	
17	„ Василево	36	241	277	
18	„ Габрово	185	329	514	
19	„ Гечерлия	757	—	757	
20	„ Градошорци	161	149	310	
21	„ Дабиля	—	532	532	
22	„ Дървошъ	—	303	203	
23	„ Добрейци	11	225	236	
24	„ Доброшинци	384	17	401	
25	„ Драгомирово	90	34	124	
26	„ Еднокукево	558	—	558	
27	„ Едрениково	—	68	68	
28	„ Зъбово	—	539	539	
29	„ Злешево	220	—	220	
30	„ Иловица	774	119	893	
31	„ Костурно	—	677	677	
32	„ Колешино	—	658	658	
33	„ Кукулишъ	—	756	756	
34	„ Кара-чали	62	—	62	
35	„ Кадарли	69	—	69	
36	„ Муршино	—	679	679	
37	„ Моноспитово	—	958	958	
38	„ Макриево	601	707	1308	
39	„ Мокрино	—	563	503	
40	„ Ново-село	—	893	893	
41	„ Нивичино	—	204	204	
42	„ Нова-махала	630	—	630	
43	„ Пиперево	134	187	321	
44	„ Попчево	—	287	287	
45	„ Просениково	116	276	393	
46	„ Петрелицъ	—	19	19	
47	„ Раборци	—	78	78	
48	„ Ричъ	—	276	276	
49	„ Раянци	—	72	72	
50	„ Радово	313	—	313	

51	„ Робово	—	294	294
52	„ Секирникъ	796	102	898
53	„ Сжчево	—	207	207
54	„ Сушево	248	—	248
55	„ Сушица	780	156	936
56	„ Свидовица	1025	—	1025
57	„ Сарай	15	92	707
58	„ Седларци	—	91	91
59	„ Турново	295	160	455
60	„ Чамъ-Чифликъ	—	93	93
61	„ Трибичино	—	68	68
62	„ Чепели	350	—	350
63	„ Чанаклия	551	—	551
64	„ Щука	343	—	343
65	„ Юксекъ-махала	204	—	204
Всичко		18,002	18,831	36,833

Отъ статистиката за броя на кжщитѣ се вижда, че въ града и казата има всичко 6845 кжщи. Отъ тѣхъ 3,180 сж турски и на турски цигане; 100 кжщи еврейски, които се намиратъ само въ града, а останалитѣ 3565 кжщи сж християнски. Въ числото на християнскитѣ кжщи влизатъ 92 кжщи протестански; 5 кжщи чисто гръцки; 3 кжщи влашки, а останалитѣ 3468 български и християнски цигане. Отъ послѣднитѣ 1181 кжща сж българипатриаршисти, а останалитѣ 2387 българо-екзархисти; така щото християнското население вземено изобщо прѣвишава по кжщя въ Струмишко другитѣ народности съ 285 кжщи.

А отъ статистиката за броя на населението ясно се вижда, че въ града и казата има 36,833 души население. Отъ това число 17,313 души сж мохамедани и мохамедански цигане; 689 души евреи; останалитѣ 18,831 християни. Въ числото на християнското население влизатъ 18 души гърци 14 власи, а останалитѣ 18,799 души сж българи. Отъ българското население 5895 души признаватъ още вѣдомството на Гръцката Патриаршия, а останалитѣ — вѣдомството на Българ. Екзархия. Както по кжщи, така и по броя на населението, християнитѣ съ 829 души привишаватъ другитѣ народности.